

Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (trahviühiku tõstmise) eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1 Sisukokkuvõte

Eelnõu väljatöötamise vajadus tuleneb riigi eelarvestrateegia 2024–2027 rakendamisest,¹ mis näeb ette trahvide kahekordse tõstmise.

Rahatrahv on üks väärteo toimepanemise eest ette nähtud karistustest. Eelnõuga muudetakse karistusseadustikus (edaspidi *KarS*) sätestatud rahatrahvi määramise aluseks oleva trahviühiku suurust ja tõstetakse see kahekordseks ehk neljalt eurolt kaheksale eurole.

Selleks, et muuta rahatrahvi suuruse arvutamine paindlikumaks, kaotatakse ära piirang, mille kohaselt on väärteo eest võimalik määrata rahatrahvi minimaalselt kolm trahviühikut ehk kehtiva määra kohaselt 12 eurot. Muudatuse tulemusena saab määrata väärteo toimepanemise eest rahatrahviks edaspidi ka ühe trahviühiku suuruse summa ehk kaheksa eurot.

Muudatus kergitab väärteo eest kohaldatava maksimaalse trahvisumma senise 1200 euro asemel 2400 euron, kuid alaealiste kohtlemiseks luuakse siiski erand ja nendele määratavate rahatrahvide arvutamisel tuleb lähtuda poolest seaduses sätestatud rahatrahvi suurusest. Kui seadus näeb suurima lubatud karistusena ette rahatrahvi kuni 300 trahviühikut, siis alaealisele on sama rikkumise eest võimalik määrata vaid kuni 150 trahviühiku suurune rahatrahv.

Rahatrahvi suurendamise tõttu muudetakse ka väärteomenetluse seadustikku (edaspidi *VTMS*). Lubatud sõidukiiruse ületamise eest määratava hoiatustrahvi arvutamise aluseks olevaks summaks sätestatakse liiklusseaduses (edaspidi ka *LS*) senise viie euro asemel seitse eurot. Selle muudatuse tõttu suurendatakse ka kirjalikus hoiatamismenetluses lubatavat maksimaalset hoiatustrahvi VTMS-is ligikaudu 1,4 korda ehk 300 eurolt 420 eurole. Muudatusega taastatakse ühtlasi nõue ja põhimõte, mille kohaselt ei saa kirjalikus hoiatamismenetluses kiiruseületamise eest makstava rahatrahvi suuruse arvutamisel kasutatav määr olla suurem kui trahviühik. Lühimenetluses kohaldatav maksimaalne mõjutustrahv tõuseb 160 eurole. Samas luuakse väärteomenetlusesse võimalus taotleda ka mõjutustrahvi tasumist ositi. Hoiatus- ja mõjutustrahvi või selle arvutamise aluseks olevat määra muudetakse viies eriseaduses: liiklusseaduses, liikluskindlustuse seaduses, tubakaseaduses, tuleohutuse seaduses ja ühistranspordiseaduses.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Einar Hillep (enar.hillep@just.ee). Eelnõu ja seletuskirja on keeleliselt toimetanud õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse toimetaja Merike Koppel (merike.koppel@just.ee).

¹ <https://www.fin.ee/riigi-rahandus-ja-maksud/riigieelarve-ja-eelarvestrateegia/riigi-eelarvestrateegia>

1.3. Märkused

Eelnõu ei ole seotud mõne muu menetluses oleva eelnõuga. Eelnõu on seotud Vabariigi Valitsuses heakskiidetud riigi eelarvestrateegiaga.

Riigi eelarvestrateegia 2024–2027² punkti 3.2 kohaselt on uue valitsuskoalitsiooni üks eesmärk vähendada eelarvepuudujääki, mille saavutamiseks on juba vastu võetud mitu maksumuudatust, mis sisalduvad eelarvestrateegia aluseks olevas majandusprognosis. Siiski sisaldab ka eelarvestrateegia mitut eelarvepositsiooni parandavat tulumeedet, nagu näiteks mootorsõidukimaksu, magustatud jookide maksu ja riigikaitsemaksu kehtestamine, keskkonnatasude, **trahvide** ja riigilõivude **tõstmine**.

Eelarvestrateegia lk 170 tuuakse välja, et valitsus on kokku leppinud ka taastuenergiatasu reformis, mis suurendab tulusid alates 2025. aastast. Samuti plaanitakse tõsta riigilõive (peamiselt Transpordiameti toimingutelt) ja teekasutustasu **ning kahekordistada trahvimäärasid**.

Eelarvestrateegia (lk 180) kohaselt suurenevad mittemaksulised tulud võrreldes majandusprognosisiga valitsuse eelarvemeetmete toel kõigil aastatel 100 170 miljoni euro võrra. Tulusid suurendab peamiselt keskkonnatasude tõstmine. Samuti suurenevad omanikutulud, **trahvitulud** ja riigilõivud. Järgmise aasta mittemaksuliste tulude maht ulatub 2024. aasta riigieelarve eelnõu kohaselt 2,7 miljardi euroni.

Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega.

Eelnõuga muudetakse karistusseadustiku redaktsiooni RT I, 06.07.2023, 40; liikluskindlustuse seaduse redaktsiooni RT I, 07.03.2023, 35; liiklusseaduse redaktsiooni RT I, 22.12.2023, 4; tubakaseaduse redaktsiooni RT I, 07.03.2023, 19; tuleohutuse seaduse redaktsiooni RT I, 16.12.2022, 20; väärteomenetluse seadustiku redaktsiooni RT I, 06.07.2023, 127 ning ühistranspordiseaduse redaktsiooni RT I, 30.06.2023, 104.

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu koosseisu häälteenamus (PS § 104 p 14), sest muudetakse väärteomenetluse seadustikku.

2. Seaduse eesmärk

2.1. Trahviühiku suurendamine

1.01.2015 jõustus mahukas seadusemuudatuste pakett,³ mida tuntakse lühidalt ka karistusõiguse revisjoni nime all. Eelnõu kandis Riigikogus numbrit 554 SE ja selle seletuskirja sissejuhatuse⁴ kohaselt oli revisjoni põhieesmärk kuriteo- ja väärteokoosseisude võimaliku kattuvuse ja piiritlemise käsitlemine, väärteovastutuse ja haldussunni mõistliku vahekorra kontrollimine ning ülemäärase karistatavuse kõrvaldamine. **KarS muudatustega tõsteti kuritegude eest ette nähtud rahalise karistuse miinimumpäevamäära 3,2 eurolt 10 eurole.** Kõnesoleva eelnõuga viiakse kuriteo ja väärteo eest füüsilisele isikule ettenähtud miinimumpäevamäär ja trahviühik omavahel paremini kooskõlla.

² <https://www.fin.ee/riigi-rahandus-ja-maksud/riigieelarve-ja-eelarvestrateegia/riigi-eelarvestrateegia>

³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014001>.

⁴ <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/>

Karistusega väljendatakse riigi hukkamõistu teatud tegudele. Riigil on nii karistusmäära kehtestamisel seadusandlikus protsessis kui konkreetsele isikule karistuse mõistmisel kohustus järgida õiguskorra kaitsmise huve. Karistus, sh isikule väärteo eest mõistetak rahatrahvi, peab olema nii suur, et sellel on nii eri- kui ka üldpreventiivne mõju ehk see peab muutma nii süüdlase enda kui ka kogu ühiskonna hoiakut. Seega tuleb ka rahalise mõjuga karistusmäärasid (nt rahaline karistus ja rahatrahv) pidevalt üle vaadata, et need elukalliduse tõusu jms tegurite tõttu aja jooksul ei devalveeruks.

Riigil on kohustus nii tulud kui ka kulud, mis konkreetse eelarveaasta jooksul tekivad, selleks eelarveaastaks arvesse võtta. Seega on ka trahvide laekumisel oma roll riigieelarve tulude kujunemisel. Muudatusega loodetakse siiski ka õiguskuulekuse suurenemist. Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt peab karistuse mõistmisel võtma lähtepunktiks sanktsiooni keskmise määra. Rahatrahvi maksimaalsed määrad kehtestab seadusandja, millest rakendaja saab siis arvutada keskmise määra. Seaduses sätestatud karistusmäära tõstmine annab menetlejale parema võimaluse raskematele süütegudele reageerida.

Eelnõuga tehakse ettepanek tõsta trahviühik kahekordseks ehk neljalt eurolt kaheksale eurole. Kui võtta aluseks töötasu alammäär, siis nii miinimumsissetulek kui ka keskmine palk on alates 2002. aastast oluliselt tõusnud, trahviühiku suurus on jäänud aga samaks. Et tagada üldist õigusrahu, ei ole praktikas peetud vajalikuks trahviühiku sama sagedast tõstmist, kui seda on tehtud töötasu alammäära puhul.

Väärteomenetluse läbiviimine nõuab eelarvelisi vahendeid. Võrreldes 2001. aastaga on oluliselt tõusnud kulud menetlusele ja menetlejatele (kohtuväline menetleja, kohus). On mõistlik, et neid nõutakse sisse inimestelt, kelle õigusvastane käitumine neid kulutusi põhjustavad.

Trahviühikute süsteem kehtib Eestis alates 1. oktoobrist 2001, algselt vastas ühele trahviühikule 60 krooni, eurole ülemineku järel 4 eurot.

1. jaanuaril 2001. a kehtestati tunnipalga alammääraks 9 krooni 40 senti ja kuupalga alammääraks täistööajaga töötamise korral 1600 krooni. See oli aluseks ka trahviühiku suuruse kehtestamisel, milleks ei otsustatud määrata mitte 53 krooni ($1600 : 30 = 53,3$), vaid varuga 60 krooni, et ei peaks kohe hakkama trahviühiku suurst muutma, kui miinimumpalk muutub.

1. jaanuaril 2002. a kehtestati tunnipalga alammääraks 10 krooni 95 senti ja kuupalga alammääraks täistööajaga töötamise korral 1850 krooni, st juba 2002. a oli see varem varuga valitud trahviühik ületatud ning trahviühikut oleks tulnud tõsta vähemalt 70 kroonile ($1850 : 30 = 61,6$).

1. jaanuarist 2011, kui Eestis võeti kasutusele euro, jäi töötasu alammääraks täistööajaga töötamise korral tunnis 1,80 eurot ja kuus 290 eurot. 1. jaanuarist 2024 on tunnitasu alammäär 4,86 eurot ja kuutasu alammäär täistööajaga töötamise korral 820 eurot.

Töötasu alammäär ja trahviühiku suuruse võrdlus 2001–2024

Aasta	Töötasu alammäär täistööajaga töötamise korral	Trahviühiku suurus
2001	1600 krooni	60 krooni
2002	1850 krooni	60 krooni
2003	2160 krooni	60 krooni
2004	2480 krooni	60 krooni
2005	2690 krooni	60 krooni
2006	3000 krooni	60 krooni
2007	3600 krooni	60 krooni

2008	4350 krooni	60 krooni
2009	4350 krooni	60 krooni
2010	4350 krooni	60 krooni
2011	278 eurot (4350 krooni)	60 krooni
2012	290 eurot (4537,51 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2013	320 eurot (5006,91 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2014	355 eurot (5554,54 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2015	390 eurot (6102,17 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2016	430 eurot (6728,04 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2017	470 eurot (7353,90 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2018	500 eurot (7823,30 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2019	540 eurot (8449,16 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2020	584 eurot (9137,61 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2022	654 eurot (10 232,88 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2023	725 eurot (11 343,79 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)
2024	820 eurot (12 830,21 krooni)	4 eurot (62,59 krooni)

Pärast KarS-i jõustumist 1.09.2002 oli kuritegude eest ette nähtud rahalise karistuse miinimumpäevamäär 50 krooni ja väärtegude eest ette nähtud rahatrahvi ühik 10 krooni võrra suurem ehk 60 krooni. Kuigi üldtoodust nähtuvalt on töötasu alammäär tõstetud rohkem kui 20 korral, on trahviühiku suurus jäänud samaks. 2024. a on töötasu alammäär 820 eurot⁵. Kui arvutada see ümber kroonidesse, oleks see 12 830,21 krooni. Lähtudes 2002. a aluseks võetud põhimõtetest, **võiks trahviühiku suurus pelgalt aritmeetilise tehte alusel olla praegu minimaalselt 427,66 krooni ehk 27 eurot.**

Rahatrahvid määratakse kehtiva õiguse kohaselt vahemikus 3 kuni 300 trahviühikut (s.o 12–1200 eurot).

Enamik karistusi määratakse väärteomenetluses liiklusrikkumiste eest.

Enim registreeritud väärteod 2023. a*

Liiklusseaduse § 227	Mootorsõidukijuhi poolt lubatud sõidukiiruse ületamine	30998
Liiklusseaduse § 242	Mootorsõiduki- või trammijuhi poolt liiklusnõuete muu rikkumine	12270
Karistusseadustiku § 218	Varavastane süütegu väheväärtusliku asja ja varalise õiguse vastu	8235
Ühistranspordiseaduse § 85	Piletita sõit ja taksosõidutasu maksmisest keeldumine	6478
Liiklusseaduse § 207	Tehnonõuetele ja erisüsteemi tehnonõuetele vastavuse kontrolli mitteläbinud mootorsõiduki, autorongi, masinrongi või trammi juhtimine	5646
Liiklusseaduse § 221	Juhi poolt ristmikule või jalakäijate ülekäigurajale sõitmine foori keelava tule ajal	4629

⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/109122023005>

Liiklusseaduse § 224	Mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimine lubatud alkoholi piirmäära ületades	4147
----------------------	---	------

* LS ja KarS: PPA andmed 25.01.2024; ÜTS: JuM andmed 23.02.2024

Trahviühikut suurendades tuleb arvestada sellega, et karistuse määramisel on kohtuvälisele menetlejale ja kohtule antud üsna suur kaalutlusruum. Nt kui trahvimäär konkreetse väärtuse eest on kuni 100 trahviühikut, siis ei tähenda trahviühiku kahekordseks tõstmine automaatselt seda, et nt praegu mõistetav 20 trahviühiku ehk 80 euro suurune rahatrahv on ka pärast trahviühiku suurendamist 20 trahviühikut ehk uue määraga juba 160 eurot. Pigem võib eeldada, et hakatakse kohaldama väiksemat arvu trahviühikuid, kuna karistust mõistes peetakse silmas ka lõplikku summat. Selle näite puhul võib siis juhtuda, et väärtuse eest ei mõisteta edaspidi karistuseks mitte 20 trahviühiku suurust rahatrahvi, vaid nt 12 trahviühiku suurune rahatrahv ehk 96 eurot.

KarS § 56 lõike 1 kohaselt on isikule mõistetava karistuse aluseks tema süü. Kohus peab karistust mõistes ja kohtuväline menetleja peab karistust määrares arvestama kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlasest edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Senine kogemus näitab, et trahve ja rahalisi kohustusi suurendades ei tohiks arvestada nende laekumise protsenti, mis kehtib praeguse määra puhul, kuna laekuvate summade maht tavaliselt mingiks perioodiks väheneb.

Trahvide tõstmine tekitab ilmselt enim probleeme sotsiaalselt tõrjutud ning majanduslikult raskemas seisus gruppides, nagu näiteks paljud sõltlased, kelle puhul ei kasutata praeguses menetluspraktikas trahvide asemel piisavalt teisi alternatiive või pole sobivad alternatiivid, näiteks sotsiaalprogrammid, kättesaadavad. Viimase küsimusega tuleb riigil lähiajal põhjalikumalt tegeleda.

Eeltoodud põhjustel tuleb vähendada ka senist miinimumtrahvi. Kui kehtiva trahviühiku puhul, milleks on neli eurot, on minimaalne trahv kolm trahviühikut ehk $3 \times 4 = 12$ eurot, siis trahviühikut oluliselt suurendades võib väiksemate rikkumiste eest määratav 24 euro suurune miinimumkaristus olla liiga suur.

Kokkuvõttes tuleb trahviühikut suurendades arvestada ka kuriteo eest mõistetava rahalise karistuse miinimumpäevamäära, mis peab avaldama trahviühiku suurendamisega sarnast mõju kogutava trahviraha näol. Liigse surve avaldamine rahaliste kohustuste puhul võib siiski esile kutsuda soovimatuid tagajärgi nii menetluskoormuse suurenemise kui ka täitmata nõuete näol. See omakorda võib kaasa tuua arestide ja üldkasuliku töö määramiste arvu kasvu, mis tähendab riigile lisakulu.

2.2. Alaealiste erikohtlemine

Trahviühiku kaheksa euron suurendamise negatiivset mõju võiks kompenseerida trahvimise uute alternatiivide kasutamine teatud haavatavate gruppide puhul. See võimaldaks muuta süsteemi ka realselt paindlikumaks.

Alaealiste puhul tuleks tulevikus kaaluda trahvi kasutamist vaid juhul, kui alaealisel on iseseisev sissetulek või menetlejal on alust arvata, et trahv on käitumise mõjutamiseks parim vahend. Sellest tulenevalt tuleb leida alternatiivseid mõjutusvahendeid.

Kuritegude eest mõistetava rahalise karistuse kohta on KarS §-s 44 sätestatud, et rahalist karistust ei mõisteta nooremale kui kaheksateistaastasele isikule, kellel ei ole iseseisvat sissetulekut. Kui teo toimepanemise ajal nooremal kui kaheksateistaastasel isikul on

iseseisev sissetulek, võib alaealisele kuriteo eest mõistetav maksimaalne rahaline karistus olla pool täiskasvanule samaväärse teo eest ettenähtud karistusest.

Kehtivas õiguses ei tehta väärteo eest rahatrahvi määramisel vahet alaealise ja täiskasvanu vahel. Riigikohus on oma 19. juuni 2003. a lahendis nr 3-1-1-57-03⁶ sedastanud, et iseseisva sissetulekuta alaealisele rahatrahvi kohaldamisel ei ole erinevalt kuritegudest ette nähtud piirangut. Riigikohus ei nõustunud linnakohtu seisukohaga, et ka väärtegude korral võiks lähtuda KarS §-s 44 sätestatust ning välistada rahatrahvi mõistmise nooremale kui kaheksateistaastasele isikule, kellel puudub iseseisev sissetulek.

Alaealise puhul on iseseisva sissetuleku omamine enamasti välistatud, sest töölepingu seaduse (TLS) § 7 lõike 1 kohaselt ei tohi tööandja töölepingut sõlmida alla 15-aastase või koolikohustusliku alaealisega ega teda tööle lubada, välja arvatud paragrahvi 7 lõikes 4 sätestatud juhtudel. See on täiesti arusaadav piirang, sest alaealine peab siiski täitma koolikohustust ning õppimise eest tasu maksta ei pea. TLS § 7 lõige 4 lubab tööandjal 13–14-aastase alaealisega või 15–16-aastase koolikohustusliku alaealisega sõlmida töölepingu ja lubada teda sellisele tööle, kus töökohustused on lihtsad ega nõua suurt kehalist või vaimset pingutust (kerge töö). Eeltoodust tulenevalt tähendab alaealisele rahatrahvi mõistmine üldjuhul seda, et selle summa tasuvad tema vanemad, v.a juhul, kui alaealisel on oma sissetulek. Kui alaealisele mõistetud rahatrahv on väike, võib suurema tõenäosusega eeldada, et ta tasub selle ise (nt taskurahast vms), samal ajal kui suur trahv jääb eeldatavasti alaealise vanemate kanda.

Karistustundlikuma sihtrühmana võib välja tuua ka pensionärid, kellele võib senisest suurema rahatrahvi tasumine üle jõu käia. Oluline on siiski rõhutada, et pensioni puhul on rahatrahvi täitmise kohta täitemenetluse seadustikus (edaspidi *TMS*) ette nähtud kitsendused. Siinkohal võib välja tuua ka Riigikohtu 7. juuni 2007. a lahendi 3-2-1-68-07, mis olukorda ilmekalt kirjeldab ja milles juhitakse tähelepanu pensionäri sissetuleku arestimise piirangutele.

Riigikohus on viidatud lahendis 3-2-1-68-07⁷ sedastanud järgmist:

„13. Vastavalt TMS § 131 lg 1 punktile 10 ei saa pöörata sissenõuet riiklikule pensionile seaduses sätestatud ulatuses. Riiklikust pensionist kinnipidamist reguleerib riikliku pensionikindlustuse seaduse (RPKS) § 47, mille lõike 1 punkti 1 järgi võib riiklikust pensionist teha kinnipidamisi täitemenetluse seadustiku alusel täidetava lahendi alusel. Riiklikust pensionist kinnipeetav osa arvutatakse RPKS § 47 lg 2 kohaselt pensionärile maksmiseks ettenähtud pensionist, lähtudes riikliku pensioni üldsummast. Tulenevalt sama paragrahvi 3. lõikest võib täitemenetluse seadustiku alusel täidetavate lahendite alusel kinni pidada kuni 50% riiklikust pensionist, kuid pensionärile säilitatakse seejuures vähemalt 50% rahvapensioni määra. Seega sätestab riikliku pensionikindlustuse seadus riiklikust pensionist kinnipidamise maksimaalmäära.

Kolleegium leiab, et lisaks RPKS §-le 47 tuleb riiklikust pensionist kinnipidamise korral arvestada TMS § 132 lõikega 1, mille kohaselt ei arestita sissetulekut, kui see ei ületa ühe kuu eest ettenähtud palga alammäära suurus või vastavat osa nädala või päeva sissetulekust. Seega tuleb alati võlgniku sissetulekutele sissenõude pööramiseks (sh riiklikust pensionist kinnipidamiseks) kindlaks teha võlgniku kõik sissetulekud ning nende suurus kokku. Riiklikule pensionile võib sissenõude pöörata RPKS § 47 lõikes 3 toodud ulatuses üksnes juhul, kui pensionäri ülejäänud sissetulekud (pensioni alles jääv osa jt sissetulekud kokku) vastavad TMS § 132 lõikes 1 toodud alammääradele.“

⁶ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222468202>.

⁷ <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-68-07>.

2.3. Trahviühiku suurendamise kõrval rahatrahvi süüdlase tegeliku sissetuleku põhise arvutamise võimaluse kaalumine

Kõnesoleva eelnõu ettevalmistamisel analüüsiti võimalust seada väärteo eest määratavate trahvide suurus sõltuvusse väärteo sooritanu sissetulekust, varalisest seisust ja ülalpeetavate arvust ning leiti, et see küsimus väärib ja vajab täiendavat ja põhjalikumat hindamist. Nii võib kaaluda tegeliku sissetuleku alusel rahatrahvi määramise võimalust näiteks liiklussüütegude puhul, eristades neist omakorda ohtlikumad.

Kõigi väärtegude puhul tegeliku sissetuleku põhisele rahatrahvi arvutamise süsteemile üleminek ei pruugi anda loodetud tulemusi, pigem võib see oluliselt raskendada keskmist sissetulekut teenivate isikute olukorda võrreldes kehtiva korraga (vt näiteid allpool). Liiklussüütegudele keskendumine tähendaks ka seda, et vajalikke infosüsteeme peavad üheskoos arendama PPA ja MTA, kelle tehniline võimekus on juba praegu suurem kui teistel kohtuvälistel menetlejatel. Arvestades selle eelnõu kiireloomulisust, ei ole selliste muudatuste tegemine praegu siiski võimalik, kuna eeldab laiemat õiguslikku analüüsi, samuti infotehnoloogiliste lahenduste hindamist ning elluviimist.

Kuritegude ja väärtegude eest ettenähtud rahatrahvi käsitati erinevalt juba 1992. a kriminaalkodeksi (edaspidi *KrK*) ja haldusõiguserikkumiste seadustiku⁸ (edaspidi *HÕS*) kehtivuse ajal. Nii nägi *KrK* § 28 ette, et kuriteo eest mõistetav rahatrahv on rahaline sissenõue, mille kohus võib mõista kuni kolmesaja päevamäärani. Trahvi päevamäär tuli arvutada süüdimõistetu keskmise päevasissetuleku alusel pärast maksude mahaarvamist, võttes arvesse tema perekondlikku ja majanduslikku seisundit. Samas aga nägi *KrK* rakenduseseaduse § 17 lõige 2 ette, et kuni rahatrahvi päevamäär arvutamise korra kehtestamiseni loetakse rahatrahvi päevamääraks riiklikult fikseeritud sotsiaalse elatusmiinimumi alusel arvutatav keskmine päevasissetulek.⁹ 1996. a seadusemuudatustega¹⁰ muudeti § 17 lõiget 2 ning sätestati, et kuni rahatrahvi päevamäär arvutamise korra kehtestamiseni lähtutakse rahatrahvi määramisel päevapalgast ning et päevapalga arvutamise aluseks on kuriteo toimepanemise ajal kehtiv Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäär (miinimumpalga) suurus, kusjuures päevapalga suurus kodeksi järgi määratakse kindlaks kuupalga alammäär jagamisel 30-ga, murdosa arvestamata.

HÕS-is jäädigi ka 1996. aastal *KrK*-st erineva regulatsiooni juurde. *HÕS* § 21 nägi ette, et rahatrahv määratakse haldusõiguserikkumise eest ettenähtud sanktsioonis toodud päevapalga määra ulatuses ning et päevapalga arvutamise aluseks on haldusõiguserikkumise ajal kehtiv Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud kuupalga alammäär, kusjuures päevapalga suurus määratakse kindlaks kuupalga alammäär jagamisel 30-ga, murdosa arvestamata.

Lähtudes väärteo toimepanemise asjaoludest, on väärtegu võimalik menetleda lühi-, kiir- või üldmenetluse korras. Lühi- ja kiirmenetluse kohaldamise eesmärk on menetleda asju kiiresti. Kui väärteo toimepanemise asjaolud on selged (nt lahtise turvavööga sõitmine), on kohtuvälisel menetlejal võimalik kohe määrata rikkujale rahatrahv. Süüdlase tegeliku sissetuleku alusel rahatrahvi arvutamine on aga tegevus, mis ei saa toimuda kiiresti.

Kuna kuritegude puhul on tegeliku sissetuleku põhjal päevamäär arvutamise kord välja töötatud, siis saaks seda vajaduse korral kasutada eeskujuna ka väärteomenetluses. Karistusseadustiku rakendamise seaduse § 32 lõike 2 alusel on kehtestatud Vabariigi

⁸ *HÕS* hõlmas kõiki haldusõiguserikkumisi erinevalt praegusest õigusest, kus väärtegu käsitletakse kas *KarS*-is või eri haruseadustes.

⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/30603>

¹⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/31197>

Valitsuse 13.08.2002. a määrus nr 264 „Keskmise päevasissetuleku arvutamise, keskmisest päevasissetulekust mahaarvamiste tegemise, elatustaseme väljaselgitamise ning keskmise päevasissetuleku arvutamiseks ja elatustaseme väljaselgitamiseks vajalike andmete väljanõudmise, esitamise ja vormistamise kord.“¹¹

Kõige lihtsam on teha isiku aastanetosissetulek kindlaks tema tuludeklaratsioonis esitatud andmete põhjal tema suhtes menetluse alustamise aastale eelnenud aasta kohta, kui need andmed on Maksu- ja Tolliametist kättesaadavad. Kui aga andmed tulu kohta ei ole Maksu- ja Tolliametist süüdlase tuludeklaratsiooni põhjal kättesaadavad, tuleb isiku aastanetosissetulek kindlaks teha isikule menetluse alustamise aastale eelnenud aastal tehtud tulumaksuga maksustatavate väljamaksete põhjal.

Päevasissetulek on üks neljasajandik süüdistatava aastanetosissetulekust. Päevasissetulekut vähendatakse:

- 1) 10 protsendi võrra süüdistatava iga alaealise ülalpeetava kohta, kuid kokku mitte rohkem kui 30 protsenti;
- 2) kuni 20 protsendi võrra, kui süüdistatav tõendab, et tal on võlad, mis oluliselt vähendavad tema maksevõimet;
- 3) 3,20 euro võrra elamiseks hädavajalike kulude katmiseks.

Elamiseks hädavajalike kulude katmise summat võib selgitada järgmiselt. Sotsiaalhoolekandeseaduse (edaspidi *SHS*) § 131 sätestab toimetulekutoetuse. Paragrahvi 131 lõike 2 kohaselt on toimetulekutoetust õigus saada ükski elaval isikul või perekonnal, kelle kuu netosissetulek pärast SHS § 133 lõigetes 5 ja 6 sätestatud tingimustel arvestatud eluasemekulude mahaarvamist on alla kehtestatud toimetulekupiiri. Lõike 3 kohaselt kehtestab toimetulekupiiri ükski elavale isikule või perekonna esimesele liikmele Riigikogu igaks eelarveaastaks riigieelarvega. Toimetulekupiiri kehtestamisel lähtutakse minimaalsetest tarbimiskuludest toidule, riietusele ja jalanõudele ning muudele kaupadele ja teenustele esmavajaduste rahuldamiseks. Uus toimetulekupiir ei või olla väiksem kehtivast toimetulekupiirist.

2024. aasta riigieelarve seaduse¹² § 2 (seadustest tulenevate määrade ja piirsummade kehtestamine) lõike 6 punkti 2 kohaselt on ükski elava isiku või perekonna esimese liikme toimetulekupiir 200 eurot kuus. Lähtudes sellest, et isiku toimetulekupiir ühes kuus on 200 eurot, saab selle põhjal välja arvutada, et ühe päeva toimetulekupiiriks on sel juhul ümardatult 6,70 eurot (200 eurot jagatud 30-ga).

Kehtiva seaduse (KarS § 47) sõnastuse kohaselt võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada väärteo eest rahatrahvi kolm kuni kolmsada trahviühikut. Kuriteo eest mõistetav maksimaalne rahaline karistus on viissada päevamäär (KarS § 44). Kui võtta aluseks ainult miinimumpäevamäär (kuritegu) ning miinimumtrahviühik (väärtegu), siis oleks maksimaalne rahaline karistus kuritegude puhul, kui isiku tegelikku sissetulekut ei suudeta välja selgitada, 5000 eurot (10×500) ning maksimaalne rahatrahv väärtegude puhul praegu kehtiva trahviühiku suurust (neli eurot) arvestades 1200 eurot (4×300).

Rahalise karistuse ning rahatrahvi miinimum- ja maksimummäära erisused peaksid alles jääma. Kui muuta alam- ja ülemmäärad ühesuguseks, ei oleks enam vahet, kas tegemist on väärteo või kuriteoga, ning see ei oleks õige.

¹¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/121052013008>

¹² <https://www.riigiteataja.ee/akt/119122023019>

Rahatrahvi minimaalne suurus hakkab eelnõus kavandatu kohaselt olema üks trahviühik ehk kaheksa eurot (kehtivas õiguses 12 eurot). Kuritegude puhul on minimaalne rahalise karistuse suurus kolmkümmend päevamäära ehk 300 eurot (30×10).

Kui süüdimõistetu või süüdlase tegelik keskmine päevasissetulek on suurem, siis on loomulikult suuremad ka vastavad maksimaalsed karistused. Samas tuleks erinevad ülemmäärad siiski alles jätta, et väärtegudel oleksid kergemad karistused kui kuritegudel. 300 trahviühikut tuleks maksimumina alles jätta täiesti pragmaatilistel põhjustel: sel juhul ei ole vaja eriseaduste vastutuse peatükke uuesti üle vaadata ning iga konkreetset koosseisu rahatrahvi võimaliku suuruse tõttu muuta.

Isikule rahatrahvina kohaldatav väärteokaristus süüdlase tegeliku sissetuleku alusel võiks kujuneda järgmiselt.

Nt otsustab kohtuväline menetleja (politseinik) karistada 100 trahviühiku suuruse rahatrahviga keskmist palka saavat mootorsõidukijuhti, kes pani toime liiklusväärteo. Statistikaameti veebilehel olevate andmete kohaselt oli 2023. a III kvartali keskmine brutokuupalk 1812 eurot,¹³ mis teeb isiku netosissetulekuks 1439,27 eurot¹⁴. Lihtsuse mõttes võtame näites aluseks 1439 euro suuruse summa ja seega saab süüdlase aastanetosissetuleku põhjal väärteomenetluse alustamisele vahetult eelnenud aastal ($12 \times 1439 = 17\,268$ eurot) arvutada välja süüdlase keskmise päevasissetuleku ($17\,268 : 400 = 43,17$). Kui süüdlasel on nt üks alaealine ülalpeetav, vähendatakse saadud keskmist päevasissetulekut kümme protsenti alaealise ülalpeetava kohta ($43,17 - [43,17 \times 0,1] = 38,90$). Saadud tulemusest lahutatakse veel elamiseks hädavajalike kulude summa ($38,90 - 3,20 = 35,70$). Nii saadaksegi päevamäära suurus, mille korrutamisel trahviühikute arvuga saadakse süüdlase tasutav tegelik rahatrahvisumma ($35,70 \times 100 = 3570$) **3570 eurot**.

Kehtiva õiguse kohaselt, mis ei näe ette rahatrahvi suuruse arvutamist süüdlase sissetuleku alusel, oleks keskmist palka saava isiku karistus 100 trahviühiku puhul **400 eurot** (4×100), trahviühiku suurendamisel eelnõus pakutud määral aga **800 eurot** (8×100). Seega juhul kui arvutada trahvi suurust isiku sissetuleku alusel, tõstaks see oluliselt mitte ainult suurema sissetulekuga isikute trahve, vaid ka väiksema ja keskmise sissetulekuga isikute trahve: võrreldes kehtiva trahvimääraga oleks tõus koguni **enam kui kaheksakordne**.

Teise näite võib tuua piletita sõidu kohta. Ühistranspordiseaduse § 85 kohaselt on sõiduõigust tõendava dokumendita sõit bussis, trammis, trollibussis või reisirongis karistatav rahatrahviga kuni 10 trahviühikut ehk 40 eurot. Kohtuväline menetleja otsustab eespooles näites toodud keskmist palka saavat ja ühte alaealist last kasvatavat süüdlast karistada keskmise rahatrahviga, mis on viis trahviühikut. Karistus oleks sel juhul **178 eurot** ($35,70 \times 5$). Kehtiva õiguse kohaselt, mis ei näe ette rahatrahvi arvutamist tegeliku sissetuleku põhjal, oleks keskmist palka saava isiku karistus viie trahviühiku puhul **20 eurot** (4×5), trahviühiku suurendamisel eelnõus pakutud määranäi aga **40 eurot** (8×5).

Süüdlase keskmine päevasissetulek on saadud pärast vähendamisi. On avaldatud arvamust, et eeskujuliku e-riigina ei tohiks Maksu- ja Tolliametis deklareeritud sissetulekute andmete kättesaadavus olla ületamatuks IT-probleemiks. Siseministeeriumi valitsemisalas kuulumad kohtuvälised menetlejad saavad vajalikke andmeid MTA-st ja rahvastikuregistrist infosüsteemide andmevahetuskihi X-tee kaudu. X-teega liitumise kord ja X-tee kasutamine on reguleeritud Vabariigi Valitsuse 23.09.2016 määruse nr 106 „Infosüsteemide andmevahetuskiht“ 3. peatükis.¹⁵ Siin tuleb aga arvestada kõigi kohtuväliste menetlejatega,

¹³ <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/palk-ja-toojoukulu>

¹⁴ <https://palgakalkulaator.com/>

¹⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/106082019017>

mitte ainult Politsei- ja Piirivalveametiga, kelle tehniline varustatus on teistest vaieldamatult parim. Ülejäänud kohtuväliste menetlejate puhul jääb kehtima nõue, mille kohaselt menetleja esitab kirjalikult või elektrooniliselt järelepärimise süüdlase sissetuleku kohta MTA-le, tööandjale, muule isikule või asutusele.

Kui kohtuvälised menetlejad ei ole liitunud X-tee süsteemiga või neil puudub selleks võimalus, siis tuleb neil pöörduda MTA ja rahvastikuregistri poole kirjalikult või elektrooniliselt ning neile päringutele vastamine võib MTA-le ja rahvastikuregistrile kaasa tuua täiendava töökoormuse. Teistele menetlejatele PPA-ga sarnase infotehnoloogilise võimekuse loomine eeldab mahukaid ja kulukaid arendusi.

Rahatrahvi suuruse arvutamine sissetuleku alusel teeniks eelkõige õigluse põhimõtte järgimise eesmärgi – kuivõrd isikute sissetulekud on erinevad, on nt 100 trahviühiku suuruse (praegu 400 eurot, eelnõu kohaselt 800 eurot) trahvi mõju väikese ja suure sissetulekuga isikutele selgelt erinev. **Ülaloodud näidetest aga nähtub, et sellise muudatuse tegemine mõjutaks oluliselt ka keskmise ja väikese sissetulekuga isikute rahatrahvide suurust, tõstes need praegusega võrreldes enam kui kaheksakordseks.** Selline muudatus ei oleks aga põhjendatud ning ei kannaks ka viidatud õigluse eesmärgi. Et rahatrahvi suuruse arvutamist isiku sissetuleku alusel üldse kaaluda, tuleb põhjalikult analüüsida ja vajaduse korral muuta senist keskmise päevasissetuleku arvutamise süsteemi. Samuti tuleks põhjalikumalt hinnata, milliste konkreetsete süütegude eest kehtestatavad karistused peaksid olema erinevad. Arvestada tuleb ka sellega, et liialt paljude muutujate arvestamine rahatrahvi suuruse üle otsustamisel (KarS-i üldosast tulenevad piirid, haruseaduses konkreetse rikkumise eest ettenähtud karistumäärad, sissetuleku tegur jne) võib kaasa tuua hoopis teist tüüpi ebavõrdsuse ning seada kahtluse alla õigusselguse põhimõtte järgimise. Rikkumise toimepanija peab ka ise olema võimeline hindama, milline karistus teda konkreetse rikkumise eest võib oodata. Vajalikuks võib osutada ka kõikide väärtegusi ette nägevate haruseaduste ülevaatamine (suurusjärgus 150 seadust) ja väärtegade sanktsioonisüsteemi muutmise.

Sissetulekutest sõltuva rahatrahvi kehtestamisel tuleb arvestada ka selle võimalikku majanduslikku mõju maksusüsteemile. Olukorras, kus osa isikuid varjab oma sissetulekud, võib muudatustega kaasnev ebaõiglus seisneda just selles, et sellised isikud saavad väiksema trahvi. Kuritegude puhul on ette nähtud võimalus tuvastada isiku sissetulekud, kui on alust eeldada, et ametlikult deklareeritu ei vasta tema tegelikule elatusasemele, kuid väärteomenetlusele kui eeldatavasti väiksema rikkumise eest ette nähtud kiirele menetlusele ei oleks sellise täiendava toiminguga lisamine mõistlik. Nii võib aga selline trahvisüsteem teatud isikuid hoopis rohkem motiveerida oma sissetulekuid varjama.

Kuna tegemist on kiireloomulise eelnõuga, siis tuginedes HÕNTE § 1 lõike 2 punktile 1, ei eelnenud eelnõu koostamisele väljatöötamiskavatsust.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu § 1 näeb ette KarS-i muutmise.

Eelnõu § 1 punktiga 1 muudetakse KarS § 47 lõiget 1. KarS §-s 47 on sätestatud väärteo eest kohaldatava rahatrahvi arvutamise alused. Kehtiva sõnastuse kohaselt võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada väärteo eest rahatrahvi kolm kuni kolmsada trahviühikut. Trahviühik on rahatrahvi baassumma, mille suurus on neli eurot. Muudatusega alandatakse rahatrahvi minimaalne määr ühele trahviühikule senise kolme asemel ning suurendatakse trahviühikut neljalt eurolt kaheksale eurole. Kui kehtiva õiguse kohaselt on minimaalne rahatrahv 12 eurot, siis trahviühiku suurendamisel hakkaks minimaalne rahatrahv olema 24

eurot. Sellises suuruses rahatrahv võib aga olla rikkumise sisust ja süüdlase isikust lähtudes põhjendamatu. Seetõttu tehakse eelnõus ettepanek alandada minimaalset rahatrahvi määra kolmelt trahviühikult ühele trahviühikule. Minimaalse rahatrahvi vähendamine võimaldab menetlejal karistuse määramisel paremini arvesse võtta mh konkreetse rikkuja varalist seisundit (nt alaealine või muu vähekindlustatud isik). Mõistlik on jääda selle juurde, et minimaalne trahvisumma on kaheksa eurot ja mitte lähtuda mõttest, et üldise tõusu puhul võiks ka senine minimaalne 12 eurone rahatrahv olla vähemalt 16 eurot ehk kaks trahviühikut.

Eelnõu § 1 punktiga 2 täiendatakse KarS § 47 lõikega 1¹.

Kehtivas õiguses ei tehta vahet väärteo eest alaealisele ja täiskasvanule määratava rahatrahvi vahel. Muudatusega sätestatakse, et teo toimepanemise ajal nooremale kui kaheksateistaastasele isikule karistusena määratava või mõistetava rahatrahvi suuruse arvutamisel tuleb aluseks võtta pool rahatrahvi määrast, mis on karistusseadustiku eriosas või muus seaduses sätestatud väärteo eest maksimaalse karistusena, välja arvatud juhul, kui noorema kui kaheksateistaastase isiku karistamine on seaduses eraldi sätestatud.

Erisuse loomisel kaaluti KarS §-s 47 sama moodi nagu KarS § 44 lõikes 5 konkreetse ülemmäära kehtestamist, mille kohaselt võib alaealisele mõista või määrata rahatrahvi kuni 150 trahviühikut, mis on pool täiskasvanule ettenähtud rahatrahvist (300 trahviühikut). See lahendus ei pruugi aga reaalselt alaealise erikohtlemist kaasa tuua.

Kui sätestada KarS §-s 47 piiranguks 150 trahviühikut, mis on pool maksimaalsest trahviühikute arvust (300 trahviühikut), siis ei ole välistatud võimalus määrata alaealisele suur rahatrahv nende väärtegude puhul, mille eest on eriseaduses ette nähtud maksimaalse karistusena vähem kui 150 trahviühikut. Näiteks võib tuua liiklusseaduse § 239:

§ 239. Turvavarustuse nõuetekohaselt kinnitamata jätmine

Turvavöö nõuetekohaselt kinnitamata jätmise eest sõidukijuhi või sõitja poolt – karistatakse rahatrahviga kuni 50 trahviühikut.

Toodud näite kohaselt on karistuse mõistmisel ette nähtud ühesuguse suurusega maksimaalne rahatrahvi määr 50 trahviühikut, sõltumata sellest, kas rikkuja on alaealine või täiskasvanu. Eelnõu eesmärk on tagada, et alaealiste karistused ei karmistuks võrreldes kehtiva seaduse järgi määratuga. Eelnõuga soovitakse saavutada olukord, kus alaealiste puhul ei võeta maksimaalseks sanktsiooniks eeltoodud näites mitte 50 trahviühikut, nagu eriseaduses on ette nähtud, vaid 25 trahviühikut. Konkreetse rikkumise eest karistuse mõistmisel võetakse karistuse mõistmise põhimõtteid arvestades omakorda aluseks pool ettenähtud sanktsioonimäärast (eeltoodud näites alaealise isiku puhul 12,5 trahviühikut) ning saadud ühikute arvu suurendatakse või vähendatakse vastavalt kergendavatele või raskendavatele asjaoludele.

Kui eriseaduses on kehtestatud eraldi norm alaealise karistamiseks, nt alkoholiseaduse §-s 71 (alkohoolse joogi tarbimine alaealise poolt), siis sel juhul võetakse karistuse suuruse arvutamisel aluseks sanktsioonis ettenähtud määr (kümme trahviühikut). Siin on alaealise erikohtlemine juba määratud seadusega, see norm ei ole mõeldud käsitamiseks universaalsena, st et seda ei või kohaldada nii täiskasvanutele kui ka alaealistele.

Allpool on välja toodud Politsei- ja Piirivalveameti kui kõige suurema kohtuvälise menetleja andmed levinumate väärtegude eest minimaalse (12 eurot) ja maksimaalse rahatrahvi (1200 eurot) määramise kohta (arvestamata edasikaebamisi) väärteo registreerimise aja järgi.

Rahatrahv 12 eurot (3 trahviühikut)

2023 määratud minimaalsed rahatrahvid	
Trahvisumma/rikkumine	Rikkumiste arv
Kokku määratud trahve summas 12 €	256
...neist AS § 71	105
...neist KarS § 218 lg. 1	60
...neist KarS § 25 ¹ - § 218 lg. 1	41
...neist TubS § 47	18
...neist KarS § 25 lg. 2 - § 218 lg. 1	7
...neist LS § 259 lg. 1	5
...neist NPALS § 15 ¹ lg. 1	5
...neist KarS § 262 lg. 1	5
...neist KOKS § 66 ³	4
...neist ÜTS § 85 lg. 3	2
...neist KarS § 25 lg. 1 - § 218 lg. 1	1
...neist KarS § 275 lg. 1	1
...neist RiPS § 17 ¹ lg. 1	1
...neist KarS § 266 lg. 1	1

PPA andmed veebruar 2024

Rahatrahv 1200 eurot (300 trahviühikut)

2023 määratud maksimaalsed rahatrahvid	
Trahvisumma/rikkumine	Rikkumiste arv
Kokku määratud trahve summas 1200 €	32
...neist LS § 201 lg. 2	17
...neist LS § 224 lg. 2	13
...neist LS § 227 lg. 4	2

PPA andmed veebruar 2024

Eelnõu § 1 punktiga 3 muudetakse KarS § 72.

KarS § 72 reguleerib rahatrahvi asendamist aresti või üldkasuliku tööga. Lõike 2 kohaselt arvestatakse juhul, kui süüdlasele määratud või mõistetud rahatrahv on kolm kuni üheksa trahviühikut, rahatrahv üldkasuliku tööga asendamisel vastavaks ühele päevale arestile. Eelnõu § 1 punktiga 1 (KarS § 47 muutmise) kavandatava muudatuse kohaselt hakkab minimaalne rahatrahv olema senise kolme trahviühiku asemel üks trahviühik. Seetõttu tuleb muuta ka KarS § 72 ning kolmest trahviühikust loobuda.

Eelnõu §-ga 2 muudetakse liikluskindlustuse seaduse § 81¹.

VTMS § 54⁸ lubab väärteomenetluse alustamisel kohaldada kohtuvälisel menetlejal seaduses sätestatud juhtudel lühimenetlust ja määrata väärteo tunnustega teo toime pannud isikule mõjutustrahvi. Paragrahvi 54⁸ lõike 4 kohaselt on mõjutustrahvi maksimaalmäär 100 eurot (eelnõus tõstetakse see 160 eurole). Mõjutustrahvi määr väärteo eest kehtestatakse

seadusega. Üheks selliseks seaduseks on ka liikluskindlustuse seadus, mille § 81¹ näeb ette lühimenetluses kohaldatava mõjutustrahvi määra. Hetkel on see määr 80 eurot, mis muudatuse tulemusena tõstetakse 160 eurole. Mõjutustrahvi suuruse arvutamise alustest räägitakse seletuskirjas põhjalikumalt tagapool eelnõu § 7 ehk VTMS muudatuste juures.

Eelnõu §-ga 3 muudetakse liiklusseadust

Punktiga 1 muudetakse LS § 262 punkti 1.

VTMS § 54¹ lubab kohtuvälisel menetlejal määrata seaduses sätestatud juhtudel mootorsõidukiga toime pandud liiklusväärtetoote eest mootorsõiduki registrijärgsele omanikule, või kui registrisse on kantud vastutav kasutaja, vastutavale kasutajale kirjalikus hoiatamismenetluses hoiatustrahvi. Paragrahvi 54¹ lõike 4 kohaselt on hoiatustrahvi maksimaalmäär 300 eurot, hoiatustrahvi määrad konkreetsete väärtetoote eest kehtestatakse liiklusseaduses.

LS § 262 näebki ette konkreetsete rikkumiste eest määratava hoiatustrahvi määrad. Paragrahvi punkti 1 kohaselt määratakse suurima lubatud sõidukiiruse ületamise korral hoiatustrahv, mille suurus eurodes saadakse lubatud sõidukiirust ületatud kilomeetrite arvu korrutamisel arvuga 5.

Praeguse eelnõuga nähakse ette üldine rahatrahvide tõus, seega on põhjendatud ka hoiatamismenetluses ettenähtud hoiatustrahvide piirmäärade ülevaatamine ja korrigeerimine. Viimati tehti seda 2021. a, mil aastaid kehtinud kolm eurot asendati viie euroga¹⁶. Liikluses valitseva suhtumise parandamiseks on õigustatud ka kirjalikus hoiatamismenetluses kiiruseületamise eest määratava hoiatustrahvi suurendamine teatud ulatuses.

Kuni 2021. a tehtud muudatusteni **olid** trahviühiku suurus (neli eurot) ning kirjalikus hoiatamismenetluses kiiruseületamise eest karistuse määramise aluseks olev kolme euro suurune summa **omavahel kooskõlas**. Hoiatamismenetluses kasutatav ühik oli ühe euro võrra väiksem kui trahviühik. 2021. a seadusemuudatus muutis seda tasakaalu ning hoiatamismenetluses kasutatav kolmest eurost viieks euroks muudetud arvestusühik ületas trahviühiku suuruse. Käesoleva eelnõuga taastatakse õiglane vahekord. Kui trahviühiku suuruseks hakkab olema kaheksa eurot, siis kirjalikus hoiatamismenetluses kasutatav arvestusühik jääb ühe euro võrra väiksemaks ehk on seitse eurot.

Kui kehtiva õiguse kohaselt on nt suurima lubatud kiiruse ületamine ühe kilomeetri võrra karistatav viie euro suuruse hoiatustrahviga, siis muudatuse jõustumise järel hakkaks see trahv olema seitse eurot, st trahv suureneb kahe euro võrra ühe kilomeetri kohta.

Kui lubatud kiirust ületatakse nt kuni 60 km/h, oleks hoiatustrahv selle eest 420 eurot (7×60) senise 300 euro (5×60) asemel ehk trahv suureneks 120 euro võrra. Üle 60 km/h kiiruseületamised on juba sellised rikkumised, mille puhul hoiatamismenetlust kohaldada ei saa ja kohtuvälisel menetlejal tuleb rakendada üldmenetlust.

Tegelikult on politsei ja Siseministerium sõlminud kokkuleppe, mille kohaselt kohaldatakse üldmenetlust juba nende rikkumiste puhul, kus lubatud sõidukiirust on ületatud 50 km/h või rohkem. See tähendab, et automaatse kiirusjärelvalve käigus tuvastatud rikkumisi, mille puhul on ületatud lubatud sõidukiirust 50 km/h ja rohkem, hoiatamismenetluses enam ei menetleta. Seadus võimaldab sellist paindlikkust.

Transpordiameti veebilehel¹⁷ oleva teabe kohaselt on kiiruskaamera sekkumiskünnis kiirus, millest alates tehakse sõidukist foto ning saadetakse juhile hoiatustrahv. Sekkumiskünnis

¹⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/122122021001>

¹⁷ <https://www.transpordiamet.ee/kiiruskaamerad#andmete-edastamine-j>

sisaldab nii kiiruskaamera laiendmääramatust kui ka kokkuleppelist sõidukijuhile lubatud eksimust. Rikkumisi hakatakse menetlema alates järgmistest kiirustest:

50 km/h alas: 53 km/h (kaamera seadistus koos laiendmääramatusega 57 km/h);

70 km/h alas: 73 km/h (kaamera seadistus koos laiendmääramatusega 77 km/h);

90 km/h alas: 93 km/h (kaamera seadistus koos laiendmääramatusega 97 km/h);

100 km/h alas: 103 km/h (kaamera seadistus koos laiendmääramatusega 108 km/h);

110 km/h alas: 113 km/h (kaamera seadistus koos laiendmääramatusega 118 km/h).

Politsei- ja Piirivalveameti veebilehel on toodud ka näide selle kohta, mis kiirusest alates kaamera rikkumise tuvastab¹⁸. 90 km/h alas on kaamerad seadistatud fikseerima kiiruspiirangu rikkumisi alates 97 km/h. Sellest kiirusest arvatakse maha kaamerate mõõtemääramatus 4 km/h, mistõttu määratakse esimene hoiatustrahv sõidukiiruse ületamise eest 3 km/h. Iga lubatud sõidukiirust ületatud kilomeetri kohta tuleb tasuda viis eurot, seega on minimaalseks hoiatustrahvi summaks 15 eurot. Eelnõus väljapakutud muudatuse kohaselt hakkaks seega minimaalne hoiatustrahv senise 15 euro asemel olema 21 eurot ehk kuus eurot enam. Veebilehel on välja toodud kõigile rikkujatele väga oluline asjaolu, millest võib olla ei ole seni avalikkust piisavalt teavitatud. **Kui lubatud sõidukiirust ületatakse 50 km/h ja rohkem, siis suunatakse rikkumine üldmenetlusse. Üldmenetluse tulemusel tehtud trahviotsus on karistusõigusliku jõuga.**

Eelnõu § 3 punktidega 2–4 tõstetakse LS § 262 punktides 3, 4, 6, 7 ettenähtud hoiatustrahvide määrasid trahviühiku muutmise tõttu.

Muudatustega järgitakse juba varasemate seadusemuudatustega omaks võetud põhimõtet, mille kohaselt on kirjalikus hoiatamismenetluses ja lühimenetluses määratavad trahvid sama suured, et karistus (rahatrahv) ja mõjutusvahend (mõjutustrahv ja hoiatustrahv) oleksid oma suuruse poolest üksteisest selgelt eristatavad. Selle tulemusena tõstetakse LS-i § 262 punktides 3 ja 4 sätestatud hoiatustrahv 40 eurolt 80 eurole. Tegemist on hoiatustrahviga, mis määratakse:

- 1) sõiduki parkimise eest selleks keelatud kohas või liikluskorraldusvahendiga ettenähtud parkimiskorda või -viisi rikkudes või ristmikul seismisega teiste liiklejate võimaliku takistamise või ühissõidukiraja lubamatu kasutamise eest viisil, mis on ohtlik teistele liiklejatele või häirib oluliselt liiklust;
- 2) keelava fooritule ajal ristmikule või jalakäijate ülekäigurajale sõitmise eest.

LS § 262 punktides 6 ja 7 sätestatud hoiatustrahv tõstetakse 80 eurolt 160 eurole. Tegemist on hoiatustrahviga, mis määratakse:

- 1) tehnonõuetele vastavuse kontrolli mitteläbinud mootorsõiduki juhtimise eest;
- 2) liikluskindlustuse seaduse alusel kindlustuskohustusega hõlmatud sellise sõiduki liikluses kasutamise eest, millel ei ole kohustuslikku liikluskindlustust või automaatset liikluskindlustust.

Muudatusega säilib senine seos ja kindlaks määratud vahekord väärteomenetluses määratavate maksimumkaristuste ning lühimenetluses ja kirjalikus hoiatamismenetluses määratavate trahvide vahel. Lühimenetluses või kirjalikus hoiatamismenetluses määratav trahv peaks üldjuhul olema väärteokaristuste maksimummäärast viis korda väiksem.

Kirjalikus hoiatamismenetluses kohaldatava rahatrahvi suurust ei saa kohtus vaidlustada vastavalt VTMS § 114 lõikele 2. Seda põhjusel, et hoiatustrahv ei ole süüteost eest kohaldatav karistus, seda ei kanta karistusregistrisse ning sellele ei või tugineda süüteost korduvuse arvestamisel ega muude süüteost eest ette nähtud õigusjärelmite kohaldamisel.

¹⁸ <https://www.politsei.ee/et/juhend/kiiruskaamerad/korduma-kippuvad-kusimused>

Maksimaalne karistusena määratav rahatrahv, mille suurus on võimalik ka kohtus vaidlustada, hakkab eelnõus kavandatu kohaselt olema 2400 eurot ehk **rohkem kui viis korda** suurem kui maksimaalne hoiatustrahv 420 eurot. Karistuste puhul peab olema isikule tagatud ka võimalus trahvisumma kohtus vaidlustada. Hoiatustrahvi suurus on sätestatud seadusega, seega on igal liiklejal võimalik selle suurusega arvestada, jälgides oma mootorsõiduki näidikupaneeli, korrigeerida vastavalt sõidukiirust ning mõelda seaduskuulekale käitumisele.

Eelnõu § 3 punktidega 5–7 muudetakse LS § 262¹ lõike 2 punktides 1–3 ettenähtud mõjutustrahvi määrasid trahviühiku muutmise tõttu.

Tegemist on lühimenetluses kohaldatava mõjutustrahviga, mis määratakse järgmiste LS §-de alusel:

- LS § 203 – kehtestatud korras registreerimata või ümberregistreerimata mootorsõiduki või maastikusõiduki juhtimine;
- LS § 206 – nõutavalt kauguselt mitteleetava riikliku registreerimismärgiga mootorsõiduki või maastikusõiduki juhtimine;
- LS § 207 lõige 1 – tehnonõuetele vastavuse kontrolli mitteläbinud mootorsõiduki, samuti autorongi või masinrongi, mille koosseisus on tehnonõuetele vastavuse kontrolli mitteläbinud haagis, juhtimine, kui seda ei ole toime pandud bussiga, üle 3500-kilogrammise täismassiga veoautoga või bussist või üle 3500-kilogrammise täismassiga veoautost koosneva autorongiga, või trammijuhtimine;
- LS § 221 lõige 1 – juhi poolt foori keelava tule ajal ristmikule või jalakäijate ülekäigurajale sõitmine;
- LS § 222 lõige 1 – mootorsõiduki- või trammijuhi poolt reguleerimata ülekäigurajal jalakäijale tee mitteandmine, samuti reguleerimata ülekäiguraja ees naaberreal peatunud sõidukist möödumine;
- LS § 227 lõige 1 – mootorsõidukijuhi poolt lubatud suurima sõidukiiruse ületamine kuni 20 kilomeetrit tunnis;
- LS § 230 lõige 1 – mootorsõidukijuhi poolt möödasõidunõuete rikkumine;
- LS § 231 lõige 1 – mootorsõiduki juhi poolt vastassuunavööndis sõitmine, välja arvatud juhul, kui see on liiklusnõuetes lubatud;
- LS § 232 – mootorsõiduki- või trammijuhi poolt raudteeülesõidukoha ületamise nõuete rikkumine;
- LS § 239 – turvavöö nõuetekohaselt kinnitamata jätmine sõidukijuhi või sõitja poolt;
- LS § 239¹ – motokiivri kasutamise nõuete rikkumine sõidukijuhi või sõitja poolt;
- LS § 241 lõiked 1 ja 2 – sõiduki parkimine selleks keelatud kohas või liikluskorraldusvahendiga ettenähtud parkimiskorda või -viisi rikkudes ja sõiduki parkimine selleks keelatud kohas või liikluskorraldusvahendiga ettenähtud parkimiskorda või -viisi rikkudes nii, et see on ohtlik teistele liiklejatele või häirib oluliselt liiklust;
- LS § 242 lõige 1 – mootorsõiduki- või trammijuhi poolt liiklusnõuete rikkumine, kui puudub liiklusseaduse §-des 201–203, 205–207, 209, 211, 212, 214–219, 221–224 ja 226–241 sätestatud väärtekoosseis;
- LS § 259 lõige 1 – jalakäija, kergliikurijuhi, robotliikuri juhi või kasutaja, jalgratturi, pisimopeedijuhi, loomveoki juhi või sõitja poolt liiklusnõuete muu rikkumine, kui puudub liiklusseaduse §-s 226, 234, 236, 237, 239 või 241 sätestatud väärtekoosseis (sellele koosseisule ei kohaldata lühimenetlust LS-i §-s 69 sätestatu rikkumise korral);
- LS § 261⁸ – veoauto juhtimine teekasutustasu tasumata;
- LS § 261⁹ – veoauto juhtimine väiksemas määras tasutud teekasutustasuga.

Muudatusega säilib senine seos ja kindlaks määratud vahekord väärteomenetluses määratavate maksimumkaristuste ning lühimenetluses või kirjalikus hoiatamismenetluses määratavate trahvide vahel. Lühimenetluses või kirjalikus hoiatamismenetluses määratav trahv peaks üldjuhul olema väärteokaristuste maksimummäärast viis korda väiksem.

Eelnõu § 3 punktiga 8 asendatakse LS § 262¹ lõike 2 punktis 4 arv „5“ arvuga „7“.

LS § 227 lõikes 1 ettenähtud rikkumise, s.o suurima lubatud sõidukiiruse ületamise eest kuni 20 km/h, kohaldatakse lühimenetlust LS § 262¹ lõike 2 punkti 4 kohaselt. Kui kehtiva õiguse kohaselt on nt suurima lubatud kiiruse ületamine 1 km/h karistatav viie euro suuruse mõjutustrahviga, siis muudatuse jõustumise järel oleks see trahv seitse eurot, st mõjutustrahv suureneb kahe euro võrra ühe lubatud sõidukiirust ületatud kilomeetri kohta. Suurima lubatud sõidukiiruse ületamise eest kuni 20 km/h oleks mõjutustrahv 140 eurot (7×20). Kui lühimenetlust ei kohaldata (rakendatakse kiir- või üldmenetlust), on maksimaalne rahatrahv 240 eurot (8×30).

Eelnõu §-ga 4 muudetakse tubakaseadust

VTMS § 54⁸ lubab väärteomenetluse alustamisel kohaldada kohtuvälisel menetlejal seaduses sätestatud juhtudel lühimenetlust ja määrata väärteo tunnustega teo toimepannud isikule mõjutustrahvi. Paragrahvi 54⁸ lõike 4 kohaselt on mõjutustrahvi maksimaalmäär 100 eurot (eelnõus tõstetakse see 160 eurole). Mõjutustrahvi määr väärteo eest kehtestatakse seadusega. Üheks selliseks seaduseks on ka tubakaseadus, mille § 50¹ lõige 2 näeb ette lühimenetluses kohaldatava mõjutustrahvi määra. Hetkel on see 20 eurot, mis muudatuse tulemusena tõstetakse 40 eurole.

Eelnõu §-ga 5 muudetakse tuleohutuse seadust

VTMS § 54⁸ lubab väärteomenetluse alustamisel kohaldada kohtuvälisel menetlejal seaduses sätestatud juhtudel lühimenetlust ja määrata väärteo tunnustega teo toimepannud isikule mõjutustrahvi. Paragrahvi 54⁸ lõike 4 kohaselt on mõjutustrahvi maksimaalmäär 100 eurot (eelnõus tõstetakse see 160 eurole). Mõjutustrahvi määr väärteo eest kehtestatakse seadusega. Üheks selliseks seaduseks on ka tuleohutuse seadus, mille § 56¹ lõige 2 näeb ette lühimenetluses kohaldatava mõjutustrahvi määra. Hetkel on see 40 eurot, mis muudatuse tulemusena tõstetakse 80 eurole.

Eelnõu §-ga 6 muudetakse väärteomenetluse seadustikku

Eelnõu § 6 punkti 1 kohaselt asendatakse VTMS § 54¹ lõikes 4 arv „300“ arvuga „420“. Tegemist on kirjalikus hoiatamismenetluses kohaldatava hoiatustrahvi maksimaalse määra muutmisega. Eelnõuga tehakse ettepanek tõsta liiklusseaduses lubatud sõidukiiruse ületamise eest määratava hoiatustrahvi ja mõjutustrahvi arvutamiseks kasutatav summa viielt eurolt seitsmele eurole. Kirjalikku hoiatamismenetlust kohaldatakse rikkumiste puhul, kus lubatud sõidukiirust on ületatud kuni 60 km/h. Kui lubatud sõidukiirust ületatakse 61 km/h ja rohkem, kohaldatakse üldmenetlust. Vajadus tõsta hoiatustrahvi maksimaalmäära tuleneb sellest, et kui lubatud sõidukiirust ületatakse kuni 60 km/h, oleks hoiatustrahv selle eest 420 eurot (7×60).

Käesoleva eelnõuga nähakse ette üldine rahatrahvide piirmäärade tõus, seega on põhjendatud ka hoiatamismenetluses ettenähtud hoiatustrahvide määrade ülevaatamine. Eelnõu §-ga 3 (LS § 262 p 1 muutmine) kavandatakse suurendada kiiruseületamise eest ettenähtud hoiatustrahve, sest lubatud sõidukiiruse ületamine on politsei järjepidevast

tegevusest hoolimata kahjuks endiselt väga levinud rikkumine. Kui kehtiva õiguse kohaselt on nt suurima lubatud kiiruse ületamine 1 km/h karistatav viie euro suuruse hoiatustrahviga, siis muudatuse jõustumise järel seitsme eurose hoiatustrahviga. Kui nt lubatud kiirust ületatakse kuni 60 km/h, oleks hoiatustrahv selle eest 420 eurot (7 × 60).

Kirjalikus hoiatamismenetluses kohaldatavaid hoiatustrahvi määrasid tõsteti 1. märtsil 2022.a jõustunud seadusemuudatusega¹⁹. Eelnõu 457SE esimesel lugemisel Riigikogus²⁰ 20.10.2021 kinnitas eelnõu algatanud siseminister, et liiklusohutust püütakse tagada ka seadusemuudatusteta.

Kuigi automaatse kiiruskaameraga tuvastatud rikkumise puhul võib kirjalikku hoiatamismenetlust kohaldada siis, kui sõidukiirust on ületatud kuni 60 kilomeetrit tunnis, on politseiga kokku lepitud, et edaspidi kohaldatakse kiir- või üldmenetlust nende rikkumiste puhul, kus lubatud sõidukiirust on ületatud vähemalt 50 kilomeetrit tunnis või rohkem. See tähendab, et automaatse kiirusjärelevalve käigus tuvastatud rikkumisi, mille puhul on ületatud lubatud sõidukiirust 50 km/h ja rohkem, hoiatamismenetluses enam ei menetleta. Seadus võimaldab sellist paindlikkust.

Kokkuleppe tulemusena ongi politsei menetlenud rohkem kui ühe aasta jooksul automaatse kiirusjärelevalve käigus tuvastatud kiiruseületamisi 50 km/h ja rohkem üldmenetluse korras.

Automaatse järelevalve käigus registreeriti 2023. aastal kokku veidi üle 260 000 kiiruse ületamise, s.o 15% vähem kui aasta varem²¹.

1.03.2022 jõustunud liiklusseaduse muudatusega sätestati lubatud sõidukiiruse ületamise korral määratava hoiatustrahvi või mõjutustrahvi arvutamise aluseks olevaks summaks senise kolme euro asemel viis eurot, st 66% tõusu. Lähtudes sellest muudatusest, suurendati omakorda VTMS-is maksimaalse hoiatustrahvi ehk automaatse liiklusjärelevalve süsteemiga määratava trahvi määra 190 eurolt 300 eurole ja mõjutustrahvi maksimaalmäära 80 eurolt 100 eurole. Nüüd tõstetakse seda trahvimäära veel 40%, mis tähendab vähem kui kahe aastaga rohkem kui topelt tõusu. Seda ei saa ilmselgelt pidada väikeseks tõusuks.

Eelnõu § 6 punkti 2 kohaselt asendatakse VTMS § 54⁸ lõikes 4 arv „100“ arvuga „160“

1. jaanuarist 2019 on kasutusel lühimenetlus. Lühimenetluses lähtutakse lubatud sõidukiiruse ületamise eest²² määratava mõjutustrahvi arvutamisel sama suurest summast kui kirjalikus hoiatamismenetluses – viis eurot. Seaduseelnõu 457SE seletuskirjas²³ tuuakse välja, et lühimenetluse väljatöötamisel seati eesmärgiks, et trahvimäärad oleksid lühimenetluses ja kirjalikus hoiatamismenetluses võrreldaval ja samal tasemel, kuna sisult on rikkumiste iseloom ja tehniolud sarnased.

Väärteomenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 580SE²⁴ seletuskirjas on esitatud järgmised mõjutustrahvi suuruse kujunemise alused.

Määratavad trahvisummad on väiksemad – lühimenetluses kohaldatavad mõjutustrahvid peaksid olema võrreldes muud liiki väärteomenetluses (v.a kirjalik hoiatamismenetlus) määratavate trahvidega väiksemad ja seega isikule vähem koormavad. Eelnõu koostamisel võeti eesmärgiks vähendada trahvisummasid väärtegude eest määratavate trahviühikute maksimumist viis korda ja viimastel aastatel määratud trahvide keskmisest võimaluse korral

¹⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/122122021001>

²⁰ <https://stenogrammid.riigikogu.ee/202110201400#PKP-291780>

²¹ https://transpordiamet.ee/sites/default/files/documents/2024-02/Liiklusaasta%202023_2.pdf

²² Lühimenetlust kasutatakse ainult LS § 227 lg 1 sätestatud rikkumise korral, st lubatud sõidukiiruse ületamise korral kuni 20 km/h.

²³ <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/05d1bfba-e7e3-4bcc-bb66-bf5c2bbf44d4/vaarteomenetluse-seadustiku-liiklusseaduse-ja-maksukorralduse-seaduse-muutmise-seadus>

²⁴ <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5317c28d-8916-4ed8-9bc1-ac3c19534878>

ühe kuuendiku võrra. Eesmärk on kompenseerida proportsionaalselt asjaolu, et lühimenetluses tehakse teatud mööndusi tõendamiskohustuses ja isiku menetlusõigustes. Lisaks tagavad väiksemad trahvisummad võimalike vaidluste arvu olulise vähenemise, sest enamiku vaidlustest moodustavad trahvi vähendamise nõuded.

7.06.2021 jõustusid seadusemuudatused²⁵, mis võimaldavad kiiruseületajate puhul, kes on ületanud kiirust kuni 20 kilomeetrit tunnis, kasutada mõjutusmeetmena 45-minutilist rahunemispeatust. **Politsei ei ole seda võimalust siiaani aktiivselt kasutanud.** Rahunemispeatuse kohaldamine on valikuline meede, mida liiklusohutust arvestades, ei ole võimalik kohaldada igal pool. Seadus annab politseile õiguse kohaldada meedet juhul, kui see on eelduslikult mõjus, ent kiiruse järelevalve kohti ei valita mitte selle järgi, kus rahunemispeatuse kohaldamine on võimalik, vaid selle järgi, kus olude tõttu on piirkiiruse ületamine eriti liiklusohutlik.

VTMS § 3 lõige 1 näeb ette kirjaliku hoiatamismenetluse kohaldamise ka riigi, kohaliku omavalitsuse ja avalik-õigusliku juriidilise isiku suhtes. Seega mõjutab hoiatustrahvi määra tõus otseselt ka neid isikuid.

Eelnõu § 6 punktidega 3, 4 ja 5 sätestatakse VTMS-i §-de 54⁸ ja 54⁹ muudatustega õigus taotleda ka mõjutustrahvi tasumist osade kaupa. See on eriti oluline, arvestades nende mõjutustrahvimäärade suurenemist, mis toimub 80-lt eurot 160-le eurole.

Eelnõu § 6 punktiga 6 täiendatakse VTMS-i rakendussättega ehk §-ga 212⁶, mis sätestab, et KarS § 47 lõikes 1 sätestatud rahatrahvi arvutamise aluseks olevat kaheksa trahviühiku suurust määra ei kohaldata enne 1. jaanuari 2025 alustatud väärtemenetluste suhtes.

Rakendussäte on vajalik seetõttu, et vältida võimalikke vaidlusi sätete kohaldamise üle n-ö üleminekuasjades. Seega tuleb kõik enne trahviühiku neljalt eurolt kaheksale eurole tõstmise seadusemuudatuse jõustumist 1. jaanuaril 2025. a alustatud väärtemenetlused kohtuvälisel menetlejal viia lõpuni menetluse alustamisel kehtinud trahviühiku suurust arvestades. Rakendussäte kinnitab KarS § 5 lõikes 3 sätestatud põhimõtet, mille kohaselt ei ole seadusel, mis tunnistab teo karistatavaks, raskendab karistust või muul viisil halvendab isiku olukorda, tagasiulatuvat jõudu.

Eelnõu §-ga 7 muudetakse ühistranspordiseadust

ÜTS § 85 lõike 1 kohaselt võib kehtiva piletita sõidu eest bussis, trammis, trollibussis või reisirongis karistada rahatrahviga kuni kümme trahviühikut. Muudatusega sooviti alandada sanktsioonis ettenähtud maksimaalset trahviühikut kümnelt viiele.

Kehtiva õiguse kohaselt on võimalik piletita sõidu eest karistada kuni 40 euro suuruse rahatrahviga. Trahviühiku suurendamisel neljalt eurolt kaheksale eurole kerkib maksimaalne rahatrahv 80 eurole. Võrreldes liiklusrikkumistega, mis moodustavad enamiku kõigist registreeritud väärtedudest, ei ole piletita sõit oma olemuselt ühiskonnaohutlik, mistõttu ei ole karistuste oluline karmistamine põhjendatud.

Kooskõlastusringil esitati vastuväited, et mõjutustrahvi kohaldamisest tulenevalt võib tekkida olukord, kus piletita sõidu eest kohaldatav trahvimäär on madalam kui kuupileti ostmine. Seetõttu loobuti trahviühikute alandamisest ka ÜTS-is. Küll aga tõuseb mõjutustrahvi määr § 94² lõikes 2 seniselt 20 eurolt 40 eurole.

²⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/128052021011>

Ühistransporditeenuse kasutamine ning selle eest tasumine on oma olemuselt eelkõige lepinguline suhe vedaja ja sõitja vahel ning seetõttu on tegelikult siiski küsitav, miks tuleb selle lepingulise suhte täitmist tagada riigipoolse sunniga. Seaduse § 85 lõige 2 näeb ette kuni 50 trahviühiku suuruse rahatrahvi piletita sõidu eest mere- või siseveetranspordi liinilaeval või õhusõidukis, lõige 3 aga sama suure karistuse taksosõidu eest tasu maksmisest keeldumise eest. Need karistused jäävad muutmata ning seaduseelnõu jõustumisel suureneb ka nende rikkumiste eest määratav maksimaalne karistus 200 eurolt 400 eurole.

Eelnõu § 8 näeb ette seaduse jõustumise 1. jaanuaril 2025.

KarS § 5 lõike 2 kohaselt on seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, tagasiulatuv jõud isiku suhtes, keda ei ole selle teo eest jõustunud otsusega karistatud.

Karistusi, mis põhinevad suuremal trahviühikul, milleks on senise nelja euro asemel kaheksa eurot, saab hakata määrama või mõistma nendele isikutele, kes panevad teo toime 1. jaanuaril 2025 või pärast seda. Kui isik on teo toime pannud 31. detsembril 2024, st enne seadusemuudatuse jõustumist, kohaldatakse tema karistamisel neljaeurost trahviühikut.

Isiku olukorda leevendab ka muudatus, millega võimaldatakse pärast seaduse jõustumist määrata karistuseks minimaalse rahatrahvina ühe trahviühiku suurune summa senise kolme trahviühiku suuruse summa asemel. Muudatus avaldaks mõju vaid nende menetluste puhul, mis on seaduse jõustumise hetkel pooleli, st karistamise otsus ei ole jõustunud.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei võeta kasutusele uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega.

6. Seaduse mõjud

Väärteokaristusi näevad ette ligi 150 eriseadust.

20 enim registreeritud väärtegu
2023 a olid

Rikkumine	Rikkumiste arv
LS § 227. lg. 2.	15864
LS § 227. lg. 1.	13464
LS § 242. lg. 1.	12125
KarS § 218. lg. 1.	8796
LS § 207. lg. 1.	5396
LS § 221. lg. 1.	4613
LS § 223. lg. 1.	2713
LS § 239.	2628
LS § 224. lg. 2.	2484
NPALS § 15 '1. lg. 1.	2290

LS § 201. lg. 1.	1817
LKind § 81.	1720
LS § 224. lg. 1.	1660
LS § 227. lg. 3.	1490
LS § 238.	1310
LS § 259. lg. 1.	1277
AS § 71.	1158
LS § 261 '8.	1100
LS § 261 '2. lg. 1.	986
LS § 201. lg. 2.	922

PPA andmed veebruar 2024

Alates seaduse jõustumisest tuleb rahatrahve määrares hakata ka vahet tegema täiskasvanutel ja alaealistel. VTMS § 10 lõike 2¹ kohaselt võib kohtuvälise menetleja juht anda kohtuvälise menetluse seaduslikkuse ja tulemuslikkuse tagamiseks kohtuvälise menetleja menetluspädevuse valdkonnas üldiseid juhiseid. Neid andes tuleb kindlasti silmas pidada seda, et menetlejal peab olema võimalik karistust määrares arvestada konkreetse sündmuse ja isikuga. See kohustus tuleneb KarS §-st 56, mille kohaselt peab kohtuvälise menetleja arvestama kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlasest edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Seadusandja on ette näinud vahemikud, mille alusel rahatrahve määratakse, kuid konkreetne karistus konkreetse teo eest tuleb siiski määrata kõiki asjaolusid kaaludes.

Alaealiste puhul tuleb arvestada, et enamasti puudub neil iseseisev sissetulek ning vanematel pole kohustust laste eest nende karistust kanda ja neile määratud rahatrahve tasuda. Alaealiste puhul tuleb menetlejal senisest enam kaaluda trahvide kõrval muude karistuse alternatiivide arendamist ja kasutamist.

VTMS § 56 lubab kohtuvälisel menetlejal kohaldada kiirmenetlust. Karistuseks saab määrata kuni 200 trahviühiku suuruse rahatrahvi. Trahviühiku suurendamine toob kaasa selle, et kohtuvälise menetleja võib väärteto toimepanijale kohapeal määrata kuni 1600 euro suuruse rahatrahvi. Kehtiva õiguse kohaselt on see summa 800 eurot.

Kui trahvisummad muutuvad liiga suureks, võib eeldada järgmist.

Kohtuvälise menetleja poolse kohapealse vahetult rikkumise järgse kiirmenetluse kohaldamisega on menetlusalune isik vähem nõus ning seetõttu peab kohtuvälise menetleja kohaldama ressursikulukat üldmenetlust.

Üldmenetluses tehtud otsuseid võidakse aga omakorda vaidlustada ja kaevata senisest enam edasi kohtusse ning sellele kulub omakorda veel nii kohtuvälise menetleja kui ka kohtu ressurssi.

Määratud rahatrahvidest senisest suurem osa võib jääda õigel ajal tasumata, kuna suuremate trahvide puhul on rohkem neid, kes ei suuda vastavat summat seaduses ette nähtud 45 päeva jooksul tasuda. See tähendab kas nõude edastamist kohtutäiturile (mis tähendab omakorda kulu) või hilisemat karistuse asendamist (millega samuti kaasneb kulu nii menetluse kui ka täitmise mõttes).

Sundtäitmisele suunatud trahvide arv ja nõutav summa

	Sundtäitmisele saadetud nõuete arv	Sundtäitmisele suunatud trahvisummad
2023	14 987	2 038 850 €
2022	17 467	2 263 340 €
2021	16 747	1 865 453 €

Trahvisummad on ümardatud täisarvudeni
PPA andmed veebruar 2024

Kui kogu rahatrahvi määratud tähtpäevaks ei tasuta või kui osastatud rahatrahvi tasumise tähtaega ei järgita ja rahatrahvi täitmise tähtaega ei ole pikendatud ning võlgnikul ei ole vara, millele sissenõuet pöörata, teatab kohtutäitur hiljemalt ühe aasta möödumisel rahatrahvi kohtutäituri menetlusse võtmisest, kuid mitte hiljem kui kolme aasta möödumisel väärteloosuse jõustumisest, sissenõudjale täitmise võimatusest. Kui puuduvad karistuse asendamist välistavad asjaolud, saadab sissenõudja avalduse rahatrahvi asendamiseks arestiga vastavalt karistusseadustiku §-s 72 sätestatud kohtuotsuse täitmisele pööranud maakohule. Sissenõudja teatab avalduse esitamisest võlgnikule ja kohtutäiturile.

VTMS § 211 kohaselt teeb maakohus sissenõudja avalduse alusel määruse rahatrahvi asendamise kohta arestiga või üldkasuliku tööga vastavalt karistusseadustiku §-le 72, kui süüdlane ei ole rahatrahvi tervikuna määratud tähtajaks tasunud või osastatud rahatrahvi maksmise tähtaega ei järgita, rahatrahvi täitmise tähtaega ei ole pikendatud ja süüdlasel ei ole vara, millele sissenõuet pöörata.

Kõige suurem osa kohtuvälistest menetlejatest kuulub Siseministeeriumi valitsemisalasse. Politsei- ja Piirivalveameti määratud rahatrahvide arv 2023 on eri liiki menetlustes olnud järgmine:

Rahatrahvide arv, kogusumma ja keskmine summa menetlusliikide lõikes 2023. aastal

Menetlusliik	Määratud trahvid	Rahatrahvide summa	Keskmine rahatrahvide summa
Kirjalik hoiatamismenetlus*	174 135	6 174 625 €	35 €
Lühimenetlus	41 386	2 281 848 €	55 €
Kiirmenetlus	26 919	5 212 522 €	194 €
Üldmenetlus	8 934	3 186 560 €	357 €
Kokku	251 374	16 855 555 €	67 €

*Kirjalik hoiatamismenetlus= kiiruskaamerad

Trahvisummad on ümardatud täisarvudeni
PPA andmed veebruar 2024

Väärteo trahviühiku tõstmine neljalt eurolt kaheksale eurole suurendab füüsilisele isikule mõistetavat rahatrahvi kaks korda. Muudatus ei mõjuta eriseadustes sätestatud juriidiliste isikute karistusi. Juriidilisele isikule konkreetse süüte eest määratava rahatrahvi ülempiir

on kehtestatud vastava süüteo koosseisu juures KarS-i eriosas või eriseaduses. Juriidilistele isikutele mõistetavate või määratavate rahatrahvide vahemikku suurendati KarS-i üldosas 1.01.2015 jõustunud karistusõiguse revisjoniga 100 kuni 400 000 euron, samuti tõsteti mitmes eriseaduses sätestatud juriidiliste isikute karistumäärasid.

Käesoleva eelnõuga juriidiliste isikute karistusi täiendavalt üle ei vaadata ega muudeta. Sellest tulenevalt võib teatud haruseaduste puhul tekkida eelnõu seadusena vastuvõtmisel ja jõustumisel üksikudel juhtudel olukord, kus füüsilisele isikule saab mõista suurema rahatrahvi kui juriidilisele isikule (seda küll eelkõige juhul, kui juriidilise isiku seadusjärgne karistumäär on alla 2400 euro ning füüsilisele isikule mõistetakse karistus sanktsiooni ülemmäära lähedases määras). Raskemate rikkumiste eest juriidilistele isikutele ette nähtud väärtekaristusi siiski karmistati juba karistusõiguse revisjoni käigus. 1.11.2023 jõustunud seadusemuudatustega²⁶ sätestati võimalus näha KarS eriosa või muu seadusega ette rahatrahvi kohaldamine erineval alusel ja suurusel, võttes arvesse reguleeritava valdkonna eripära. Seetõttu ei tohiks praktikas füüsiliste ja juriidiliste isikute karistuste proportsionaalsusega suuremaid probleeme tekkida.

Kuivõrd väärtekaristusi näevad ette ligi 150 eriseadust, mis karistusõiguse revisjoni käigus üle vaadati (muudatused jõustusid 1.01.2015), ei ole sama suures mahus analüüsi ettevõtmine selle eelnõu menetluse käigus võimalik ega mõistlik. Süsteemsete muudatuste tegemise eelduseks on siiski eraldi tervikliku analüüsi tegemine, kuid kuna tegemist on enam kui 100 seadusega, võtaks selline analüüs palju aega. Ministeeriumid, kelle haldusala seadustes ette nähtud väärtegade menetlemisel tekivad probleemid juriidiliste isikute karistumääradega, võiksid kaaluda vastavate muudatusettepanekute esitamist töö käigus, st et kui neil tekib vajadus muuta mõnd haruseadust, siis võiksid nad koos sellega üle vaadata ka juriidilise isiku karistumäärad ja vajaduse korral neid karmistada. Eelnõuga kavandatakse suurendada trahviühikut, sh kirjalikus hoiatamismenetluses kohaldatavat hoiatustrahvi.

Trahviühiku suurendamine neljalt eurolt kaheksale avaldab mõju ka VTMS §-des 43 ja 88 sätestatule, kuna menetleja kutsel ilmumata jätmise eest või väärtetoasja arutamisel korra tagamiseks määratav rahatrahv kerkib trahviühiku suurendamise tulemusena samuti.

VTMS § 43 lõike 1 kohaselt võib kohus kutse kätte saanud menetlusosalust isikut, kelle ilmumise kohustuslikkus oli kutses märgitud, või kutse kätte saanud tunnistajat karistada ilmumata jätmise eest rahatrahviga kuni 30 trahviühiku ulatuses. VTMS § 88 kohaselt võib kohtunik väärtetoasja arutamist segavale või takistavale korrarikkujale määrata rahatrahvi kuni 30 trahviühiku ulatuses. Kui praegu on see trahv maksimaalselt 120 eurot, siis seadusemuudatuse jõustumisel hakkaks see olema 240 eurot.

Trahviühiku suurendamine mõjutab ka karistusregistri seaduse (edaspidi *KarRS*) § 18, mis reguleerib registrist andmete väljastamist. Igaühel on õigus saada registrist andmeid, kui seadus ei sätesta teisiti. KarRS § 18 lõike 1 punkti 1 kohaselt väljastatakse registri andmeid registriteatena, milleks on registri väljavõte. KarRS § 18 lõike 3 kohaselt ei märgita registri väljavõttes füüsilise isiku kohta andmeid väärtetoa eest mõistetud karistuse kohta, kui isikule on mõistetud karistusena rahatrahv suurusega alla 50 trahviühiku, välja arvatud juhul, kui füüsiline isik on korduvalt toime pannud väärtetoa või kui lisaks rahatrahvile on isikule mõistetud lisakaristus. Seega kui praegu ei märgita registri väljavõttes andmeid kuni 200 euro suuruse rahatrahvi kohta (4×50), siis tulevikus hakkab see kehtima kuni 400 euro suuruse (8×50) rahatrahvi kohta.

²⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032023001>

Kavandata muudatus I: **trahviühiku suurendamine**

Mõju valdkond I: sotsiaalne mõju

o Mõju sihtrühm I: väärtegude toimepanijad

RIK-st saadud andmete kohaselt:

2023. aastal mõisteti 33 804 isikule uus väärteo karistus, samas mõjutustrahve mõisteti 41 968 isikule. Rahaliselt jaotuvad summad 2023.a 10.6 mln vs 2.4 mln.

2022. aastal mõisteti 34 564 isikule uus väärteo karistus, samas mõjutustrahve mõisteti 39 995 isikule. Rahaliselt jaotuvad summad 2022.a 9.4 mln vs 2.2 mln.

2021. aastal mõisteti 33 521 isikule uus väärteo karistus, samas mõjutustrahve mõisteti 38 877 isikule. Rahaliselt jaotuvad summad 2021.a 8.46 mln vs 1.8 mln.

o Avalduv mõju. Eeldatav positiivne mõju on see, et isikud käituvad ühiskonnas seaduskuulekamalt ja hoiduvad väärtegude toimepanemisest, kuna rikkumise eest määratav karistus avaldab otsest survet isiku toimetulekule ja tema rahalistele vahenditele. Mõju hakkab nähtavalt avalduma tõenäoliselt alles 2026. a, sest alates seaduse jõustumisest kulub teatud aeg, kuni ühiskond teadvustab enda jaoks karmimad karistused ja suuremad rahatrahvid.

Muudatusega kaasneb ebasoovitav risk, et suuremat rahatrahvi ei suudeta tasuda, mistõttu väheneb trahvide laekumine ja seega ei saavutata karistusega siiski soovitud eesmärki. Kui süüdlased jätavad karistusena mõistetud rahatrahvi tasumata ja isikutel puudub ka vara, mille arvelt nõuet täita, siis tuleb nende suhtes kohaldada vastavalt KarS §-le 72 asendusaresti. Asendusaresti saab küll asendada süüdlase nõusolekul üldkasuliku tööga, kuid juhul, kui isik üldkasuliku tööga ei nõustu või nõustub, aga ettenähtud üldkasuliku töö tunde ära ei tee, tuleb mõistetud asendusarest täitmisele pöörata. See suurendab kinnipidamisasutuste (arestimaja, vangla) töökoormust ja toob kaasa täiendavaid kulusid.

o Järeldus mõju olulisuse kohta. Mõju on oluline, kui arvestada sihtgrupina menetlusaluseid isikud. Muudatus puudutab enamikku väärteo toimepanijatest.

o Mõju sihtrühm II: kohtuvälised menetlejad, kes viivad läbi väärteomenetlust

o Avalduv mõju. Kuna rahatrahvide määrad tõusevad, siis panevad isikud toime vähem rikkumisi ja nii on kohtuvälistel menetlejatel võimalik rohkem tähelepanu pöörata üldisele korraaitsele ja ennetusele. Selle tulemusena paraneb kogu ühiskonna heaolu.

o Järeldus mõju olulisuse kohta. Mõju on ebaoluline. Mõju esinemise sagedus on väike, kohtuvälised menetlejad on omandanud väärteomenetluse õiglase läbiviimise vilumuse.

Mõju valdkond II: majanduslik mõju

o Mõju sihtrühm I: väärtegude toimepanijad

o Avalduv mõju. Kui isikute õiguskäitumus ei parane, vaid jääb samale tasemele või väheneb, tähendab muudatus seda, et kõrgemad rahatrahvid toovad riigieelarvesse rohkem vahendeid.

Muudatusega kaasneb ebasoovitav risk, et suuremat rahatrahvi ei suudeta tasuda. Kui süüdlased jätavad karistusena mõistetud rahatrahvi tasumata ja isikutel puudub ka vara, mille arvelt nõuet täita, siis tuleb nende suhtes kohaldada vastavalt KarS §-le 72 asendusaresti. Asendusaresti saab küll asendada süüdlase nõusolekul üldkasuliku tööga, kuid juhul, kui isik üldkasuliku tööga ei nõustu või nõustub, aga ettenähtud üldkasuliku töö tunde ära ei tee, tuleb mõistetud asendusarest täitmisele pöörata. Kui isik viibib arestimajas, ei tee ta tööd ja tema majanduslik toimetulek halveneb.

o Järeldus mõju olulisuse kohta. Mõju on oluline. Kui riigi majanduslik olukord tervikuna on keeruline ja isikute sissetulekud on väikesed, siis võib suureneda isikute hulk, kes on karistatud väärteo toimepanemise eest, kuid võimetud karistust täitma. Lähtudes eeldusest, et kohtuväline menetleja kohaldab karistusi mõistlikult, ja tuginedes KarS §-s 56 sätestatud põhimõtetele, siis on majanduslik mõju väike.

o Mõju sihtrühm II: kohtuvälised menetlejad, kes viivad läbi väärteomenetlust, kontrollivad karistuste täitmist ja saadavad lahendeid täitmiseks kohtutäituritele

o Avalduv mõju. Kuna rahatrahvide määrad tõusevad, siis panevad isikud toime vähem rikkumisi ja nii on kohtuvälistel menetlejatel võimalik rohkem tähelepanu pöörata üldisele korra- ja eeskirjadele. Selle tulemusena paraneb kogu ühiskonna heaolu.

Praegu on võimalik kohaldada karistusena rahatrahvi kõige rohkem 1200 eurot. Rahatrahvi määra tõstmine võimaldab senisest veelgi paremini leida igale väärteo toimepanijale sobivaima karistuse, arvestades KarS §-s 56 sätestatud põhimõtteid.

o Järeldus mõju olulisuse kohta. Mõju on ebaoluline, sest isikud peavad käituma seaduskuulekalt ning juhul, kui seaduse nõudeid rikutakse, tuleb selle eest ka vastutust kanda. Kohtuväline menetleja on see, kellele on pandud kohustus reeglite täitmist jälgida ning rikkumise eest ka selle toimepanijat karistada.

Mõju valdkond III: mõju riigiasutustele

o Mõju sihtrühm I: kohtuvälised menetlejad

o Avalduv mõju. Kiirmenetluses, kus karistus määratakse isikule kohapeal ning puudub võimalus vastulause esitamiseks, hakatakse otsuseid rohkem kohtusse edasi kaebama. Selle eesmärk on vähendada määratud rahatrahvi suurus. Edasikaebamine toob kaasa koormuse kohtuvälisele menetlejale, sest ta peab osalema kohtuistungil.

Ebasoovitav risk on võimalik korruptsioonioht. Kui kohtuväline menetleja saab hakata kiirmenetluses määrama rikkujale kohapeal väärteo toimepanemise järel kuni 1600 euro suurus rahatrahvi, võib kohtuväline menetleja mõjutada süüdlast toime panema ebaseaduslikku tegu ning teha ettepaneku tasuda mitteametlikult summa, mis on oluliselt väiksem kui ähvardav rahatrahv.

Teiselt poolt on risk selles, et suureneb väärteo toimepanijate poolt kohtuvälise menetleja ametnikele menetluse vältimiseks trahviga võrreldes soodsama altkäemaksu pakkumine ning sellega seonduvalt ka menetluste arv altkäemaksu pakkujate suhtes. Kuna suureneb kohtuvälise menetleja ametnike surveamine õigusvastasele käitumisele, suureneb ka vajadus neile suunatud korruptsiooniriskide maandamist puudutavate koolituste järele.

Kehtiva õiguse kohaselt on nt kiirmenetluses kohaldatav rahatrahv kuni 800 eurot. Tulevikus hakkab aga maksimaalne rahatrahv (1600 eurot) ületama keskmist netosissetulekut. Statistikaameti veebilehel olevate andmete kohaselt oli 2023. a III kvartali keskmine brutokuupalk 1812 eurot,²⁷ mis teeb isiku netosissetulekuks 1439,27 eurot.²⁸ Korruptsioonirisk on olemas ka kehtivas õiguses, kuid väiksem. Tegemist ei saa olla riski märkimisväärse suurenemisega, kuid täiesti välistada seda selle muudatuse puhul ei saa. Vastumeetmeks on kohtuvälise menetleja ametnikele motiveeriva töötasu maksmine.

²⁷ <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/palk-ja-toojoukulu/keskmine-brutokuupalk>

²⁸ <https://www.kalkulaator.ee/et/palgakalkulaator>

o Järeldus mõju olulisuse kohta: mõju on ebaoluline. Kõiki karistusi maakohtusse edasi ei kaevata. Korruptsiooniriski silmas pidades tuleb lähtuda eeldusest, et kohtuvälised menetlejad käituvad seaduskuulekalt ning teavad, et juhul kui nad rikuvad seaduse nõudeid, peavad nad selle eest ka vastutust kandma. Kohtuvälise menetleja on see, kellele on pandud kohustus reeglite täitmist jälgida ning rikkumise eest ka selle toimepanijat karistada.

o Mõju sihtrühm II: maakohtud

o Avalduv mõju. Kiirmenetluses tehtud otsuseid, mille puhul ei ole menetlusalusel isikul erinevalt üldmenetlusest aega pikemaks järelemõtlemiseks ning viitteist päeva vastulause esitamiseks, võidakse hakata rohkem vaidlustama ning kohtusse edasi kaebama. Ka üldmenetluse otsuseid võidakse vaidlustada. Eesmärk on vähendada kohtuvälise menetleja määratud rahatrahvi suurus. Edasikaebamine toob maakohtutele kaasa töökoormuse suurenemise. Kohtutel tuleb lahendada senisest rohkem väärteoasju.

o Järeldus mõju olulisuse kohta: mõju on ebaoluline. Valdavat osa kohtuvälise menetleja määratud rahatrahvidest ei vaidlustata ning maakohtusse edasi ei kaevata. 2023. a saabus maakohtusse 798, 2022. a 870 ning 2021. a 926 kaebust kohtuvälise menetleja otsuse peale²⁹

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Võimalikud kulud

Kulutused on seotud infosüsteemide arendustega trahviühiku suuruse muutumise tõttu. Erinevalt kehtivast korrast tuleb muudatuste vastuvõtmise ja jõustumise järel hakata eristama alaealisi ja täiskasvanud menetlusaluseid isikuid. Alaealisele rahatrahvi määrares või mõistes tuleb arvestada poolega sellest rahatrahvimäärast, mis on eriseaduses ette nähtud täiskasvanud isikule.

Eelarvelisi kulusid võib kaasneda ka nende väärteomenetlustega, mida viiakse läbi suuremale trahviühikule ülemineku perioodil. Näiteks kehtib teo toimepanemise ajal neljaeurone trahviühik, otsuse tegemise ajaks on aga seadusemuudatus jõustunud ning kehtib juba kaheksaeurone trahviühik.

Võimalikud tulud

Karistusena määratavate rahatrahvide laekumisel on paratamatult roll riigieelarve tulude kujunemisel, sest rahatrahvid määrab riik ja need laekuvad riigieelarvesse. Kui rahatrahvi määrab valla- või linnavalitsus, siis laekub rahatrahv kohaliku omavalitsuse eelarvesse. Tuleb aga siiski arvestada, et trahviühiku suurendamisel on eelkõige isikute õiguskülekust parandav mõju. See tähendab, et vaatamata trahviühiku suurendamisele riigieelarvesse igal aastal laekuvad trahvisummad siiski samas proportsioonis ei kasva. Kui väärteomenetluses rahatrahvi määramise aluseks olev trahviühik suureneb, võib eeldada, et isikud annavad sellest endale üheselt aru, muudavad oma käitumisharjumusi ning panevad toime senisest vähem väärtegusid. Sellele vaatamata ei ole oodata, et väärtegude toimepanemine täielikult lakkaks, mistõttu seadusemuudatusest oodatakse ka riigieelarve tulude suurenemist.

2024. a riigieelarve seaduse³⁰ kohaselt on trahvide ja muude varaliste karistustena 2024. a kavandatud eelarvesse laekuma 21 481 000 eurot. 2023. a riigieelarve seaduse³¹

²⁹

<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiZTkxMDE4NTQzMWY0Ny00NTdkLTg0YTYtMzhkYzQ3ZGZhZThiIiwidCI6IjRmYjQ2MmUyLWE2MzktNGJlNC1iM2U1LTM2ZW1MTg0M2M5MSIsImMiOiJ9>

³⁰ <https://www.riigiteataja.ee/akt/119122023019>

³¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/108122023006>

kohaselt oli trahvide ja muude varaliste karistustena kavandatud eelarvesse laekuma 19 961 000 eurot, 2022. a riigieelarve seaduse³² kohaselt 18 402 000 eurot, 2021. a riigieelarve seaduse³³ kohaselt 15 911 000 eurot, 2020. a riigieelarve seaduse³⁴ kohaselt 15 850 000 eurot; 2019. a riigieelarve seaduse³⁵ kohaselt 18 768 000 eurot.

Lähtudes eeldusest, et toimepandavate väärtegude arv jääb samaks, aga juhul, kui väärtegu siiski toime pannakse, karistatakse sellise teo eest suurema rahatrahviga, võib prognoosida rahatrahvidest laekuvate summade teatavat suurenemist. Kogutavad trahvisummad sõltuvad rikkumiste tuvastamisest ning seega ka otseselt politsei ja teiste kohtuväliste menetlejate järelevalveressurssidest.

Kuivõrd väärtegude puhul on karistuse alternatiive vähem kui kuritegude puhul, on trahviühiku suurendamisel väärteotrahvide suurenemisele olulisem mõju kui minimaalse päevamäära tõstmisel kuriteo eest mõistetavate rahaliste karistuste suurenemisele. Arvestades aga eeltoodud põhjendusi (eelkõige asjaolu, et rahatrahvi suuruse üle otsustamisel on menetlejal küllalt suur kaalutusruum), on konkreetset summat välja tuua keeruline. Politsei ja Piirivalveameti arvestuste kohaselt võiks võimalik kasv olla 10,4 miljonit eurot. Arvestamisel võeti nende poolt aluseks järgmised lähteandmed:

Väärteokaristuste trahviühiku summa tõstmine neljalt eurolt kaheksale eurole.

Hoiatustrahvi trahviühiku tõstmine viielt eurolt seitsmele eurole.

Lühimenetluse mõjutustrahvide suuruse muutmine.

Käitumise muutumine - rikkumiste arv väheneb. Prognoosis 10%.

Rahaliste nõuete asendamiste arv mitterahaliste nõuetega (kinnipidamine, üldkasulik töö) kasvab – prognoosis 3% määratud nõuetest

Nõuete täitmine väheneb. Ebatõenäoliste nõuete arv kasvab. Prognoosis 15%

Tegemist on siiski hinnanguga ehk lõplik summa võib kujuneda nii suuremaks kui ka väiksemaks. Arvestada tuleb ka eespool väljatoodud riskiga, et rahatrahvide suurendamine võib negatiivselt mõjutada nende laekumist (st määratav trahvisumma küll suureneb, kuid isikud ei ole suutelised seda maksma).

Valdav osa hoiatustrahvidest määratakse summas 15–30 eurot (ületatud kiirus 3–6 km/h).

2023. aastal määrati automaatse järelevalve käigus tuvastatud liiklusrikkumiste eest 174 135 hoiatustrahvi kogusummas 6 174 625 eurot.

2023. aastal määrati lubatud sõidukiiruse ületamise eest mõjutustrahv 41 386 korral kogusummas 2 281 848 eurot.

8. Rakendusaktid

Eelnõuga ei kaasne rakendusaktide muutmise vajadust.

9. Seaduse jõustumine

Seadus on kavandatud jõustuma 1. jaanuaril 2025. a. See annab kõigile piisavalt aega uute karistusmäärade teadvustamiseks ning oma käitumise parandamiseks. Õiguskuuleka käitumisega on võimalik väga lihtsalt suuremast rahatrahvist hoiduda.

³² <https://www.riigiteataja.ee/akt/116122021024>

³³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/117122020011>

³⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122019021>

³⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122018045>

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu kõigile ministeeriumitele ning arvamuse avaldamiseks Eesti Linnade ja Valdade Liidule, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Riigikohtule, ringkonna- ja maakohtutele, prokuratuurile, Eesti Advokatuurile, õiguskantslerile, Riigikontrollile, Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Kojale, Registrite ja Infosüsteemide Keskusele ning Finantsinspeksioonile.

Haridus- ja Teadusministeerium, Regionaal- ja Põllumajandusministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium kooskõlastasid eelnõu märkusteta. Kliimaministeerium, Rahandusministeerium ja Siseministeerium kooskõlastasid märkustega.

Arvamust avaldasid Eesti Linnade- ja Valdade Liit, Viru maakohus, Riigiprokuratuur, Eesti Advokatuur, Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda ning Finantsinspeksioon. Seisukohad märkuste kohta on lisatud seaduseelnõu seletuskirja kooskõlastustabelis. Riigikohus teavitas, et praegu arvamust ei avalda. RIK poolt vaatasid eelnõus kajastatud muudatused üle kohtute infosüsteemi, E-toimiku ja Kriminaalmenetluse infosüsteemide tiimijuhid ning RIK süsteemides eelnõuga seoses arendusi teha ei ole vaja. Seega ei ole RIK-il esitada ka eelnõule eraldi arvamust.